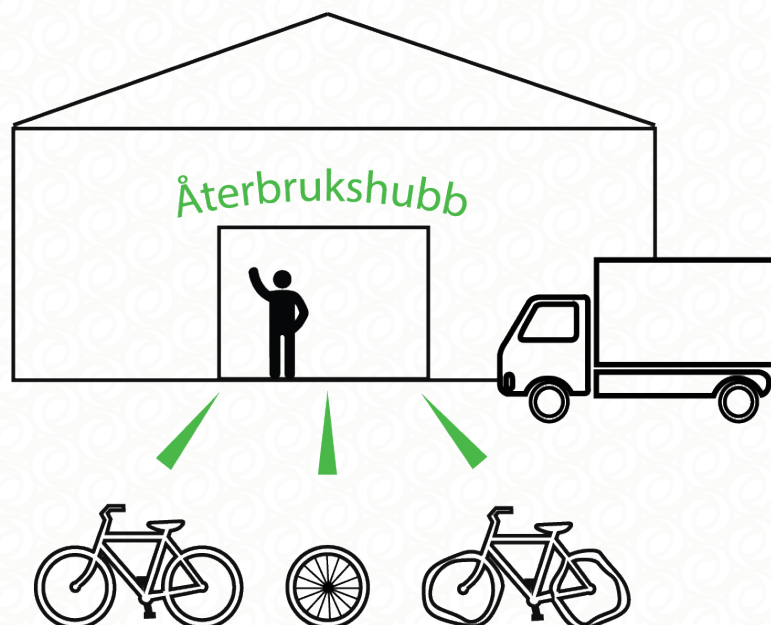

Nr U 5910
Januari 2018

Ökad återanvändning genom ökad samordning

Förstudie om en Återbrukshubb

På uppdrag av Lunds Renhållningsverk

Johan Hultén, Lena Youhanan, Filip Sandkvist

Författare: Johan Hultén, Lena Youhanan, Filip Sandkvist

På uppdrag av: Lunds Renhållningsverk

Rapportnummer: U 5910

Bilderna är tagna av författarna om inte annat framgår

© IVL Svenska Miljöinstitutet 2018

IVL Svenska Miljöinstitutet AB, Box 210 60, 100 31 Stockholm

Tel 010-788 65 00 // www.ivl.se

Rapporten har granskats och godkänts i enlighet med IVL:s ledningssystem

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Potential för ökad återanvändning.....	5
Juridiska förutsättningar.....	6
Lokala återanvändningsaktörer.....	7
Goda exempel.....	9
1 Inledning och syfte.....	10
1.1 Syfte.....	10
1.2 Avgränsningar.....	11
1.3 Länshänvisning.....	11
2 Metod.....	12
2.1 Bedömning av återanvändningspotential genom plockanalyser.....	12
2.2 Utredning av juridiska förutsättningar.....	16
2.3 Intervjuer med intressenter till Hubben.....	16
2.4 Goda exempel.....	16
2.5 Workshops.....	16
3 Bedömning av återvinningspotential – resultat från plockanalyserna.....	18
4 Juridiska förutsättningar för kommuner att verka för ökad återanvändning.....	25
4.1 Kommunens möjligheter att jobba med återanvändning.....	25
4.2 Moms och skatteregler.....	29
4.3 Annan lagstiftning.....	31
5 Intressenter till Hubben.....	34
5.1 Emmaus Lund.....	36
5.2 Erikshjälpen.....	38
5.3 Human Bridge.....	40
5.4 Malmö Återbyggdepå.....	41
5.5 Arbetsförmedlingen.....	43
5.6 Socialförvaltningen, Lunds kommun.....	47
5.7 INitiativet Lunds designverkstad.....	48
5.7.1 Historik och samarbeten kring återanvändning.....	49
5.8 AF Bostäder.....	52
5.9 Olof Kolte, Lunds Universitet.....	53
5.10 Claes Dorthé.....	55
5.11 Svaneskolan.....	56
6 Goda exempel.....	57
6.1 ReTuna återbruksgalleria i Eskilstuna.....	57
6.2 Växjö återbruksby.....	61
6.3 Roslagstulls återbruk, Stockholm.....	64
6.4 De Kringwinkel i Flandern, Belgien.....	66
6.5 Lokala goda exempel.....	69
7 Tänkbar utformning av hubben – resultat från workshops.....	71

7.1	Second hand-aktörer.....	71
7.2	Sysav och VA SYD.....	74
8	Slutsatser och rekommendationer	76
9	Fortsatt läsning	79

Sammanfattning

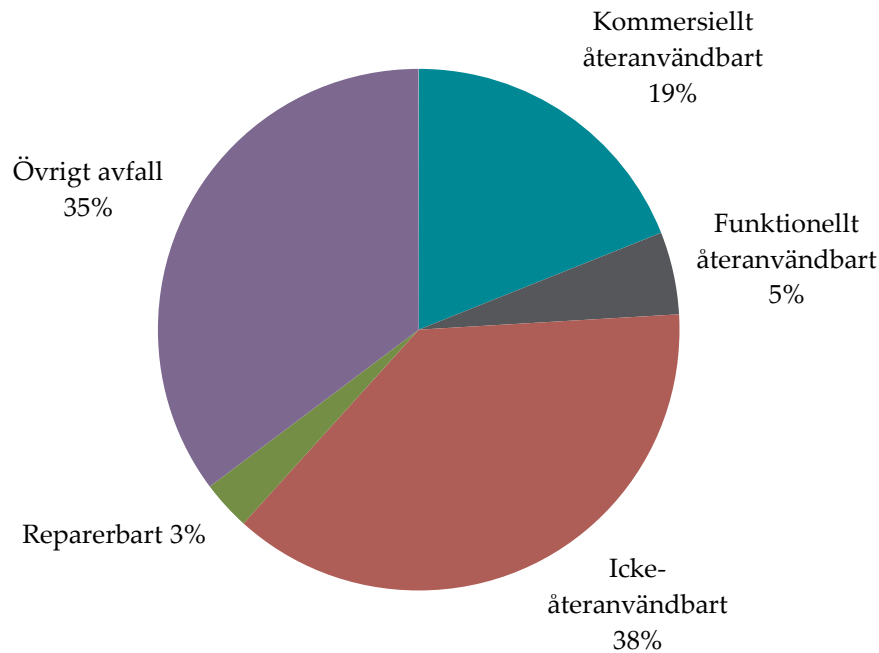
Ett sätt att minska avfallsmängderna som lämnas på Lunds återvinningscentraler (ÅVC) är att öka möjligheterna till återanvändning. Ett flertal aktörer i Lund bidrar idag till en fungerande begagnatmarknad. Genom ett ökat samarbete mellan kommunen och dessa bör fler varor kunna få ett andra liv. Lunds Renhållningsverk (LRV) vill undersöka förutsättningarna för att bygga upp en "återbrukshubb", där de samordnar flödet av avfall från ÅVC till produkter för återanvändning hos befintliga aktörer.

I den här förstudien har möjligheterna till en återbrukshubb undersökts ur flera synvinklar. Genom plockanalyser har avfall som lämnats på ÅVC undersökts för att få en bild av hur stor mängd produkter som är lämpade för återanvändning. Sedan har juridiska förutsättningar för samarbete mellan aktörer inom återanvändning undersökts. Genom intervjuer och workshops med lokala intressenter har det sedan undersökts om det finns vilja och möjligheter till samarbeten. Ett antal goda exempel har studerats för att belysa helt olika sätt att bygga upp storskalig återanvändning. Tillsammans ger det ett omfattande material som belyser hinder och möjligheter för att bygga upp en återbrukshubb.

Potential för ökad återanvändning

Möjligheterna att återanvända fler produkter från ÅVC beror på vad det är för typ av produkter som lämnas in och vilket skick de är i. Detta har undersökts genom plockanalyser, alltså att innehållet i en container töms ut och sorteras upp i olika kategorier. Plockanalyserna utfördes på Norra hamnen ÅVC i Malmö och på Örkelljunga ÅVC, men antas ge en bild över situationen även i Lund. Fyra insamlingsfraktioner valdes ut från respektive ÅVC: brännbart restavfall, trä, metall och hårdplast.

Resultaten från plockanalyserna ovan ger endast en ögonblicksbild och kan inte användas för att göra någon exakt beräkning av potentialen för ökad återanvändning. Ändå visar resultaten tydligt att potentialen finns. Ungefär en fjärdedel av avfallet som undersöktes bedömdes som kommersiellt eller funktionellt återanvändbart, alltså att det hade gått att sälja begagnat eller åtminstone var funktionsdugligt. En mycket liten andel bedömdes bli kommersiellt återanvändbart efter reparation, men många av produkterna som bedömdes ha ett andrahandsvärde i befintligt skick skulle få ett högre värde om även de reparerades. Drygt två tredjedelar av avfallet som undersöktes bestod av övrigt avfall såsom förpackningar och trädgårdsavfall eller produkter i dåligt skick som inte hade gått att återanvända.

Figur 1. Summerade resultat från åtta plockanalyser. Fördelningen avser vikt.

Det verkar finnas stora möjligheter att effektivisera insamlingen till återanvändning på ÅVC. Betydande mängder återanvändbara produkter har hittats vid plockanalyser trots att de båda undersökta ÅVC:erna erbjuder inlämning till ideella second hand-aktörer.

Stora delar av de produkter som bedömdes vara kommersiellt återanvändbara var av typer där begagnatmarknader är mindre utvecklade än för exempelvis kläder. Sett till vilka produkter som hittades verkar det finnas stora möjligheter till nya marknader för framförallt byggprodukter och liknande, men även för möbler och husgeråd.

Juridiska förutsättningar

Diskussioner med LRV och lokala intressenter har visat på flera osäkerheter gällande lagstiftning kring återanvändning. Rapporten behandlar dessa frågor i ett försök att skapa klarhet. Flera farhågor och funderingar kunde avskrivas, då de inte var relevanta för den verksamhet som är tänkt att bedrivas i en återbrukshubb. Frågor om ägande, försäljning och moms på ideell second hand är dock avgörande för hubbens utformning.

Flera lagar påverkar kommunens skyldigheter och möjligheter rörande återanvändning. Främst styr kommunallagen där återanvändning inte nämns som ett av kommunens verksamhetsområden. Genom miljöbalken, avfallsförordningen och konkurrenslagen ges dock kommuner möjlighet att förbereda avfall för återanvändning och se till att avfallet får avsättning på begagnatmarknad.

Regeringens utredning "Från värdekedja till värdecykel – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi SOU 2017:22" (ofta kallad utredningen om cirkulär ekonomi) presenterades våren 2017 och föreslår ändringar i bland annat miljöbalken och avfallsförordningen gällande kommunernas roll i relation till avfallsförebyggande, men har ännu inte resulterat i lagförslag till riksdagen. Hur kommunens befogenheter ser ut är alltså inte helt tydligt idag och kan komma att ändras.

Vad som dock är tydligt idag är att en kommun har full rådighet att behandla avfall de samlar in på lämpligaste sätt, till exempel genom "förberedelse för återanvändning", definierat som "kontroll, rengöring eller reparation". Förberedelse för återanvändning får även finansieras genom renhållningsavgiften, eftersom det är en form av avfallshantering.

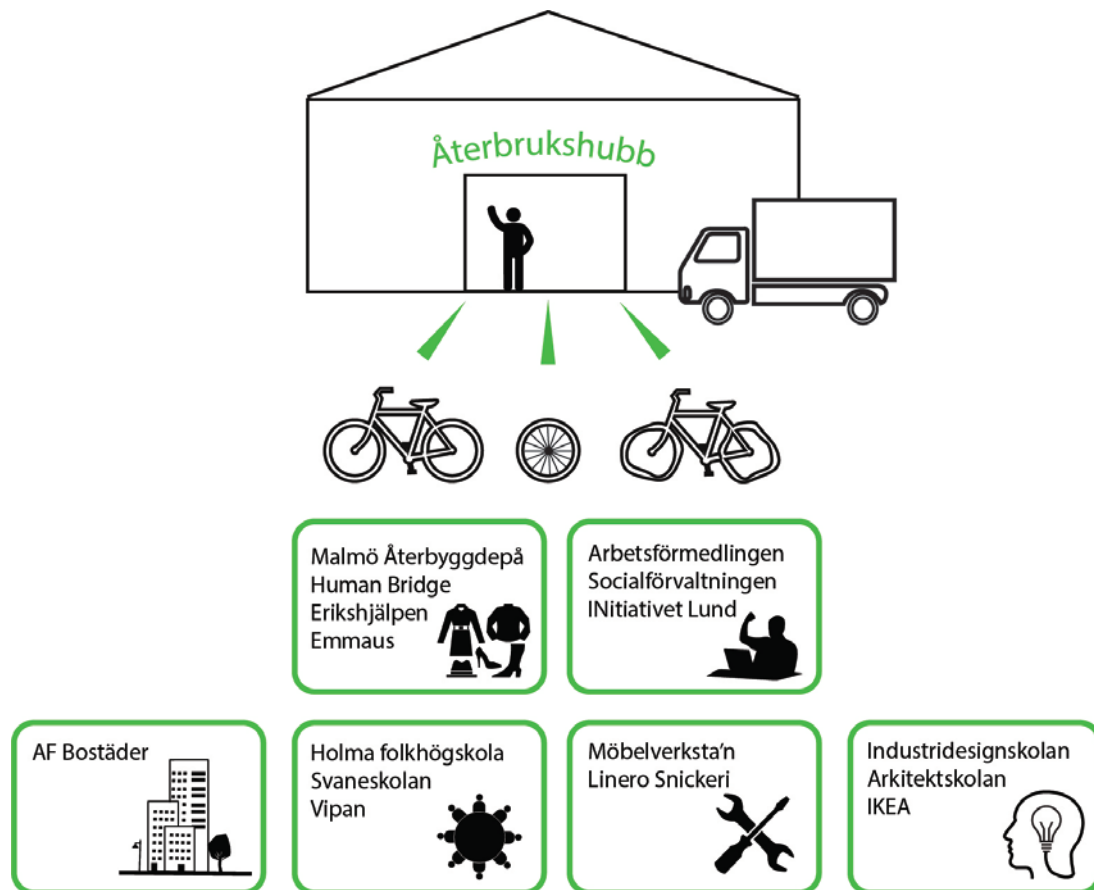
Det finns undantag i konkurrenslagstiftningen som gör att kommuner kan bedriva säljverksamhet, men för att inte snedvrider konkurrensen är det förmodligen bättre att samarbeta med privata aktörer. Hur affären ser ut emellan kommun och privata aktörer påverkar juridiken kring samverkan. En skiljelinje är vem som betalar och för vad, till exempel att:

- Kommunen skänker insamlade produkter till privata aktörer. Det kan ses som otillåtet individuellt stöd till näringsidkare. Transparent urvalsprocess bland aktörer behövs och åtminstone lokalhyra eller liknande bör betalas.
- Kommunen betalar privata aktörer för att ta emot insamlade produkter. Detta räknas som tillhandahållande av tjänst till kommunen och måste i så fall upphandlas.
- Kommunen säljer insamlade produkter till privata aktörer. Upphandling eller urval bland aktörer behövs formellt inte om försäljning sker till marknadspris. Sker försäljningen genom att hyra en yta eller till rabatterat pris kan det däremot röra sig om otillåtet individuellt stöd till näringsidkare och urvalsprocess blir nödvändig likt första punkten. En annan viktig aspekt är att ideell second hand är momsbefriad då de handlar med "skänkta begagnade varor", varpå de sannolikt inte är intresserade av en sådan modell.

Vilka regler som gäller för en återbrukshubb beror alltså på hur samarbetet ser ut och vilka tjänster kommunen tillhandahåller. Hubbens utformning kommer förmodligen inte att helt efterlikna någon befintlig anläggning. Rapportförfattarna rekommenderar därför att ta hjälp från upphandlingsmyndigheten eller specialiserade jurister för att kontrollera att den valda modellen lever upp till gällande lagkrav.

Lokala återanvändningsaktörer

Beroende på hur hubben utformas finns många potentiella samarbetspartners. LRV tog fram en intressentlista innan projektet och ett fåtal har lagts till av författarna. Bilden nedan visar vilka dessa är och vilka olika roller de har. De flesta har intervjuats, ett fåtal avböjde, om hinder och möjligheter till samarbete samt önskemål om vad samarbetet skulle gå ut på.

Figur 2. En återbrukshubb kan ha kontakt med olika typer av intressenter.

Engagemanget i Lund finns framförallt hos de fyra second hand-aktörerna. Dessa bjöds även in till en workshop för att ta fram förslag på vilka tjänster som hubben kan bestå av. Något försök att nå sociala företag eller företag med cirkulära affärsmodeller gjordes dock inte. I en senare fas är det möjligt att uppmuntra entreprenörer till att starta företag i anslutning till hubben. Det kan mycket väl finnas fler potentiella samarbetspartners än de som kontaktas inom förstudien.

Det finns ett intresse bland ideella second hand-aktörer att testa lägga över delar av sorteringsarbetet på en samordnande part, en hubb, för att frigöra butiksytta och personal till försäljning. Även transporttjänster efterfrågas då det idag utgör en stor kostnad för dessa organisationer. Att effektivt organisera insamling och distribution av produkter för återanvändning sågs som en lämplig roll för kommunen. Potentialen att öka återanvändningen genom utökad reparation av produkter sågs som låg eftersom kostnader för personal och utrymme befaras vara stora jämfört med värdet som skapas.

Positiva signaler har mottagits från andra intressenter om framtida samarbete, till exempel utbildning, design och bostadsbolag. Dessa idéer har dock varit mindre konkreta eller bara gällt vissa specifika material, vilket är naturligt då de idag inte hanterar samma mängder som de större second hand-aktörerna. Det kan finnas flera kompletterande verksamheter till en hubb som har andra mål än att sälja så mycket begagnade produkter som möjligt, men för att engagera dessa bör ett mer konkret erbjudande om samarbete presenteras.

Att skapa arbetstillfällen för dem som har svårt att komma in på arbetsmarknaden ses som en självklar del av hubben. Både socialförvaltningen och arbetsförmedlingen i Lund ser mycket positivt på initiativet. Socialförvaltningen saknar dock pengar för att aktivt delta i hubben, utan

kan bara bistå med placering av sina klienter. Arbetsförmedlingen är tillmötesgående, men har små möjligheter att samarbeta närmre med en återbrukshubb än med något annat företag som behöver arbetskraft.

Goda exempel

Det är en krokig väg från idé till verklighet. Olika idéer kan även ge samma resultat, fungerande återanvändning i stor skala. För att visa på olika sätt att organisera verksamheten och ta del av andras erfarenheter utfördes intervjuer med De Kringwinkel i Belgien, två svenska men helt olika anläggningar, ReTuna och Roslagstulls återbruk, samt representanter för den planerade Återbruksbyn i Växjö. Flera nämner att det har varit lätt att underskatta kostnader för lokaler och personal. Det verkar vara en god idé att prova sig fram med olika aktörer och vara beredd på att lägga till eller ta bort delar av verksamheten.

ReTunas vision är att ses som vilken annan shoppinggalleria som helst, men med inriktning på återanvändning. De 14 butikerna hyr lokaler och en depå-yta där produkter insamlade på intilliggande ÅVC placeras. På sikt ska återbruksgallerian vara kostnadsneutral för ägaren genom hyresintäkterna och skapa vinst hos hyresgästerna.

Växjö återbruksby är mitt i planeringsskedet. Det fanns från början höga ambitioner om att verkstäder för reparation och hantverk skulle utgöra en stor del av anläggningen, men det har varit svårt att knyta denna typ av aktörer till sig. Deras samarbetsorganisationer är välgörenhetsorganisationer och sociala företag, liknande situation som hos LRV:s tänkta återbrukshubb.

Roslagstulls återbruk satsar liksom ReTuna på ett effektivt mottagande och utsortering till återanvändning. Dock skapar de inte nya försäljningskanaler på plats utan upphandlar hämtning, vilket gynnat större befintliga second hand-aktörer. De hoppas nå hög grad av återanvändning genom att betala för tjänsten, dock inga högre summor i befintliga entreprenader.

De Kringwinkel är betydligt större än övriga exempel, ett socialt företag med 5 500 anställda och 135 butiker. Ett antal insamlingscentraler där varor sorteras och genomgår viss service tjänar som grossister till butikerna. De flesta anställda har statligt subventionerade anställningar då de annars står långt ifrån arbetsmarknaden. De Kringwinkel skapar alltså både hög återanvändning och många arbetstillfällen. Till skillnad från de flesta stora svenska second hand-aktörerna är deras syfte dock inte att skapa ett överskott till bistånd, utan intäkterna går till att driva den omfattande verksamheten.

1 Inledning och syfte

Ett sätt att minska avfallsmängderna som lämnas på Lunds återvinningscentraler (ÅVC) är att öka möjligheterna till återanvändning. Ett flertal aktörer i Lund bidrar idag till en fungerande begagnatmarknad. Genom ett ökat samarbete mellan kommunen och dessa bör fler varor kunna få ett andra liv. Lunds Renhållningsverk (LRV) vill undersöka förutsättningarna för att bygga upp en "återbrukshubb", där de samordnar flödet av avfall från ÅVC till produkter för återanvändning hos befintliga aktörer. I den här förstudien har möjligheterna till detta undersökts ur flera synvinklar.

Möjligheterna att återanvända fler produkter som lämnats på återvinningscentraler (ÅVC) beror på typ av produkt samt på produkternas skick. Kommunen har god kunskap om vilka mängder som samlas in i olika fraktioner och om de skickas till materialåtervinning, förbränning eller annan behandling. Vad de olika insamlingsfraktionerna faktiskt innehåller finns det däremot lite kunskap om. Personal på ÅVC har en uppfattning om sammansättningen och ser till att material inte sorteras fel, men noggrann kvantifiering har fram tills nu saknats.

Det finns osäkerheter kring juridiska förutsättningar för samarbete mellan aktörer inom återanvändning. En återbrukshubb skulle innebära ett helt nytt arbetssätt för både offentliga och privata aktörer. Det är då viktigt att skapa en uppfattning av vad som görbart rent juridiskt.

Det finns många intressenter och potentiella samarbetspartners till en hubb. Genom intervjuer och workshops med lokala intressenter har det sedan undersökts om det finns vilja och möjligheter till samarbeten.

Lunds kommun är förstås inte den första i att tänka i dessa banor. Det finns flera föregångare att inspireras av och dela erfarenheter med. Ett antal goda exempel har studerats för att belysa helt olika sätt att bygga upp storskalig återanvändning.

1.1 Syfte

Förstudien ska undersöka hinder och möjligheter kring skapandet av en "Återbrukshubb" genom att redogöra för

- Potential till ökad återanvändning utifrån plockanalyser
- Juridiska förutsättningar
- Lokala intressenter
- Goda exempel

1.2 Avgränsningar

- Plockanalyserna utförs i ett pågående separat forskningsprojekt, med delvis andra mål än denna förstudie. Resultaten är därmed inte kompletta och speglar inte heller helt förutsättningarna i Lunds kommun.
- För att fullt utreda juridiska förutsättningar behövs en tydlig modell av den tänkta verksamheten. Eftersom modellen utvecklas i senare skede blir slutsatserna endast generella.
- Några förhandlingar eller beslut med intressenter är inte en del av förstudien. Förstudien ska vara ett underlag för framtida planering och beslut.

1.3 Länshänvisning

Kapitel tre redogör för preliminära resultat från plockanalyser på ÅVC, om vilken potential det finns att återanvända delar av avfallet som samlas in. Kapitel två förklarar kortfattat metodiken kring plockanalyser, men även de andra metoderna som använts i förstudien.

Kapitel fyra handlar om juridiska förutsättningar för att jobba mer aktivt med återanvändning, samt momsregler och annan lagstiftning kring begagnathandel.

Kapitel fem är en redogörelse för de intervjuer som utförts med intressenter till hubben. Kapitel sju redogör i sin tur för workshops med några av intressenterna. Hinder, möjligheter och olika önskemål kring en hubb framförs där.

Kapitel sex redogör för ett antal goda exempel på storskalig återanvändning. Affärsmodeller och framgångsfaktorer beskrivs.

Rapporten avslutas med korta slutsatser, rekommendationer och förslag på vidare läsning, kapitel åtta och nio.

2 Metod

2.1 Bedömning av återanvändningspotential genom plockanalyser

Under 2017 och 2018 pågår projektet *Potential för ökad återanvändning – fallstudie ÅVC* som finansieras av Avfall Sverige och Stiftelsen IVL. Utförare är IVL och Envir, varför mycket utbyte har skett med detta projekt. Lunds Renhållningsverk ingår även i projektets referensgrupp. Syftet med projektet är att utföra så kallade plockanalyser på material som samlats in på ÅVC samt undersöka innehållet av farliga ämnen i visst avfall. En plockanalys innebär att innehållet i en container töms ut och sorteras upp i olika kategorier utifrån en framtagen manual. Mängderna per kategori dokumenteras och sammanställs, vilket skapar en detaljerad ögonblicksbild av vad insamlingsfraktionen innehåller. En första omgång plockanalyser utfördes hösten 2017, varpå preliminära resultat tagits fram till denna rapport. Fler plockanalyser och kemanalyser kommer att utföras under 2018. Det unika med plockanalyserna i detta projekt är att de inte analyserar materialtyp och grad av felsortering utan utgår ifrån produkttyp och potential för återanvändning. I nedanstående delkapitel beskrivs metoden för plockanalyserna som har använts i projektet *Potential för ökad återanvändning – fallstudie ÅVC*.

Plockanalyser är personal- och tidskrävande. Det finns även en risk för betydande transportkostnader av avfall om inte logistiken är bra planerad. Ett noggrant förarbete för att få ut resultat av så hög kvalitet som möjligt när väl plockanalyserna görs är därför viktigt. Att utföra plockanalyser med avseende på produkttyp och skick, snarare än material, saknade också föregångare varpå helt nya plockanalysmanualer behövde tas fram, ett stort arbete i sig.

Förarbetet, exklusive arbete med att identifiera farliga ämnen, bestod av följande steg:

1. Val av återvinningscentraler
2. Val av insamlingsfraktioner
3. Val av produkttyper
4. Framtagande av manual för uppdelning i produkttyper
5. Framtaganden av manual för bedömning av återanvändningspotential

Två ÅVC:er valdes för att ge en mer representativ bild av nationella förhållanden, Norra hamnen ÅVC i Malmö och Örkellunga ÅVC. Den första är nybyggd i storstad och den andra äldre i mindre ort med mycket fritidshus. Bägge har insamling av produkter till återanvändning genom välgörenhetsorganisationer. Fyra insamlingsfraktioner valdes ut för plockanalys från bägge återvinningscentralerna: brännbart restavfall, trä, metall och hårdplast. Anledning till urvalet var att de till exempel är stora fraktioner nationellt, de faller inte under producentansvar och de misstänktes innehålla mycket (inte allt för ömtåliga) produkter.

Parallellt med valet av insamlingsfraktioner valdes produkttyper ut. Kriterier sattes upp för att välja relevanta produkttyper, se Tabell 1. En dialog fördes med ett antal second hand-kedjor, kretsloppsparkar och liknande verksamheter för att ta reda på vilka produkttyper de var intresserade av och inte. Efter diskussioner inom projektets referensgrupp och en del praktiska försök beslutades det att fokusera på 18 mer eller mindre breda produkttyper, se Tabell 2. De delar av avfallet som inte bestod av dessa produkttyper räknades som "övrigt avfall".

Tabell 1. Urvalskriterier för produkttyper. Vid plockanalyser sorterades de produkttyper ut som bäst svarar mot dessa kriterier.

Marknad för återanvändning finns idag. Hänsyn tas till trender, men inte årstidsvariationer.
Marknad för återanvändning finns inte idag, men marknad är möjlig med nya affärsmodeller.
Produkten ska inte gå sönder för enkelt (ska gå att värdera efter att den blir slängd i container).
Produktens återanvändningspotential ska gå att utvärdera, kvalitetskontrollen ska alltså vara enkel.
Produkten består av flera materialslag, varför den är svår att materialåtervinna.
Produkten kan bestå av delar lämpade för återanvändning efter demontering.
Kommunen ska ha rådighet över produkten, alltså inte produkter under producentansvar.

Tabell 2. Undersökta produkttyper inom projektet.

Produkttyp	
Möbler (ej stoppade, ej av spånskivor)	Badkar
Sport och fritidsutrustning	Bräddor, foder och lister
Media (LP, CD, DVD, böcker, magasin)	Lastpallar
Husgeråd för vardagsändamål	Mattor
Cyklar och cykeldelar	Hemtextil
Barnvagnar	Kläder
Verktyg	Accessoarer
Leksaker	Backar, tråg och dunkar
Byggprodukter (fast inredning och byggmaterial)	Skor

Att utföra en plockanalys kräver även en del praktiska förberedelser såsom att på lämpligt sätt samla in representativt urval från de olika insamlingsfraktionerna och använda rätt utrustning. För det användes Avfall Sveriges guide om plockanalys av grovavfall¹. Guiden bygger dock inte på sortering efter olika produkttyper utan på sortering av olika material, varför en manual för det togs fram inom projektet. Manualen användes för att bedöma potentialen för återanvändning. Efter diskussioner i referensgruppen beslutades det att alla produkttyper skulle delas in i fyra kategorier för att kunna bedöma återanvändningspotentialen enligt Tabell 3.

Tabell 3. De fyra kategorierna för återanvändningspotential av produkter som definierats inom projektet.

Kategori	Definition
Kommersiellt återanvändbar	Produkten går att sälja på välkänd begagnatmarknad i Sverige och utomlands. Alltså produkter som typiskt återfinns i second hand-affärer eller återbruksbutiker. Ett visst slitage är accepterat. Vissa produkttyper kan tillhöra denna kategori fastän de är trasiga, till exempel cyklar eller antikviteter. Produkter som uppenbart gått sönder efter att de slängdes kan räknas hit.
Funktionellt återanvändbar	Produkter som är funktionsdugliga, men som inte bedöms kunna säljas på grund av otillräcklig efterfrågan. Den låga efterfrågan kan gälla låg kvalitet eller bero på produktens flödesstorlek. Flödet kan vara för litet, t.ex. enstaka armeringsjärn, eller för stort, t.ex. böcker eller krukor. I bägge fall saknas idag marknader. Trasiga produkter exkluderas om de inte uppenbart gått sönder efter att de slängdes.
Icke-återanvändbar	Produkter som är skadade och som inte går att reparera utan orimlig arbetsinsats, t.ex. en cykel med böjd cykelram. Demonterade produkter där specifika delar behövs för att göra produkten hel faller också in här.
Reparerbar	En produkt som efter reparation blir kommersiellt återanvändbar, själva reparationen behöver dock inte vara lönsam. Även produkter där det fattas originaldelar kan vara reparerbara, t.ex. en bordsskiva kan få nya ben. Produkter av antik/retro-kvalitet kan vara kommersiellt återanvändbara även utan en reparation.

Genom fortsatt dialog med de second hand-kedjor, kretsloppsparkar och liknande verksamheter som tidigare kontaktats, om urval av produkttyper, togs en plockanalysmanual fram med detaljerade instruktioner per produkttyp. Representanter från Malmö Återbyggedepå och Erikshjälpen i Lund besökte de första plockanalyserna och hjälpte till att förbättra manualen

¹ Avfall Sverige (2016) *Manual för plockanalys av grovavfall*. Rapport 2016:30

ytterligare. Genom manualen försäkrades att samma bedömning gjordes av olika personer vid olika tidpunkter. I de specialfall som förekom användes istället definitionerna i Tabell 3. Vilka produkter som var reparerbara bedömdes ofta från fall till fall.

Tabell 4. Exempel från plockanalysmanualen för sortering utefter potential för återanvändning, här för produkttypen "Brädor, foder och lister".

Brädor, foder och lister				
Kategori	Kommersiellt återanvändbart	Funktionellt återanvändbart	Icke-återanvändbart	Reparerbart
Exempel	Bitar längre än 1 m. Plywood	Bitar kortare än 1 m. "Lek-bitar" av trä till barn	Målat, impregnerat, ruttet, spånplattor (exkl. plywood).	Ej troligt, men kan finnas enskilda fall.

Figur 3. Olika moment av plockanalyser. Uppe till vänster sorteras delprov av brännbart avfall efter produkttyper. Senare undersöks, räknas och vägs produkterna. Här syns sparkcykel (sport och fritid), skor samt mattor.

Sorteringen gick praktiskt till på följande sätt:

1. Ett delprov förbereddes enligt Avfall Sveriges guide. Volymen på delprovet var alltid cirka 20 kubikmeter, från 380 kg från en av hårdplastfraktionerna till 1 800 kg från en av träfraktionerna.

2. Delprovet sorterades av två till fyra personer upp i de 18 produkttyperna samt i övrigt avfall i olika högar.
3. Varje produkttyp bedömdes och sorterades med avseende på återanvändningspotential av två personer.
4. Allt eftersom de olika kategorierna blev färdigsorterade dokumenterades resultat genom att:
 - a. Produkterna räknades
 - b. Produkterna vägdes gemensamt
 - c. Högarna fotograferades
 - d. Vikt och antal antecknades
5. Kategorin övrigt avfall vägdes.

2.2 Juridiska förutsättningar

Kapitlet är en sammanställning av relevanta regler och lagar, genom sökningar i lagstiftning och webbsökningar efter guider från exempelvis Konsumentverket. Huvudsakliga källor är Avfall Sveriges guide #9 och avtalsmall för markupplåtelse, se kapitel 9. Guide #9 om förutsättningar för återanvändning revideras i skrivande stund och publiceras tidigt 2018. Det är i stor utsträckning Avfall Sveriges tolkning som redogörs nedan, då tydlig lagstiftning och domar i mångt och mycket saknas. Egna tolkningar har inte gjorts, annat än att förklara generella regler och rekommendationer för att passa de specifika förutsättningarna en återbrukshubb skulle ha.

2.3 Intressenter till Hubben

Kapitlet bygger i huvudsak på intervjuer med verksamhetsledare. Studiebesök genomfördes hos de flesta av intressenterna, där intervjuerna även genomfördes. Frågeformulär togs fram innan intervjuerna, men respondenterna tilläts berätta fritt utifrån frågorna.

2.4 Goda exempel

Kapitlet bygger i huvudsak på intervjuer med verksamhetsledare, samt skriftligt material de skickat. Studiebesök genomfördes på ReTuna. Frågeformulär togs fram innan intervjuerna, men respondenterna tilläts berätta fritt utifrån frågorna.

2.5 Workshops

Inom projektet organiserades två workshops. Vilka som skulle bjudas in och vilka teman som skulle behandlas beslutades i samråd med LRV. Workshopsen hölls sist i projektet, när kritiska punkter och aktörer var identifierade.

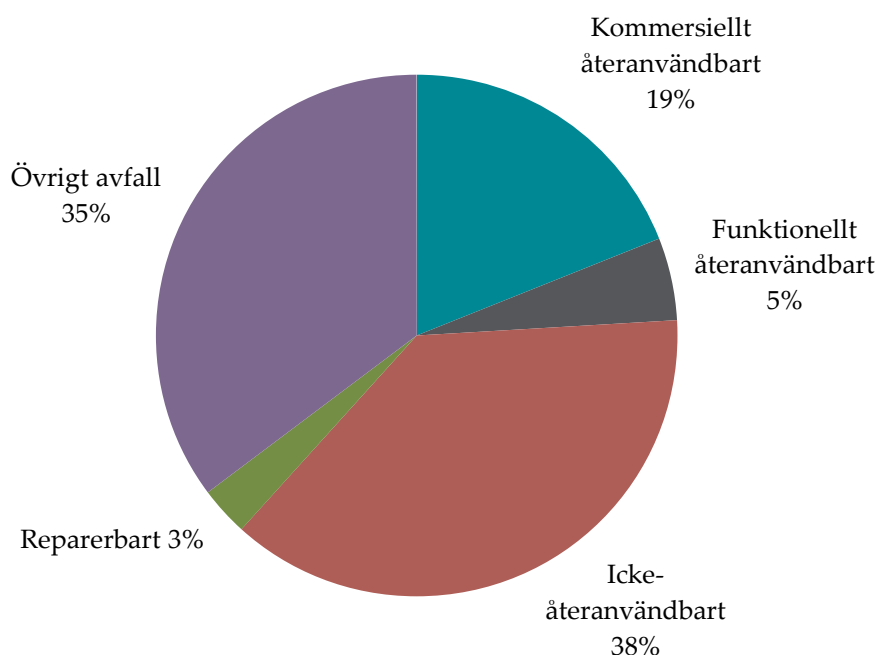
Den första workshopen, med representanter från second hand, utgick ifrån resan en vara tar från ett hushåll som vill bli av med den, via hubb och ut till butik där den säljs. Resan delades in i olika steg och flera förslag togs fram över hur de kunde utformas. Arbetet skedde i två grupper som fick skriva de olika stegen på lappar och tejsa upp för att illustrera det geografiska flödet.

Diskussionerna faciliterades av IVL och diskuterades sedan i storgrupp. Diskussionerna varvades med presentationer av juridiska förutsättningar och resultat från plockanalyser.

Den avslutande workshopen hölls i januari 2018 då chefer och projektledare från Sysav och VA SYD bjöds in till LRV. Resultat från intervjuer med intressenter samt workshopen med second hand-aktörer presenterades, liksom en genomgång av juridiska förutsättningar. Diskussionen var sedan fri kring möjligheter och hinder samt vägen framåt.

3 Bedömning av återanvändningspotential genom plockanalyser

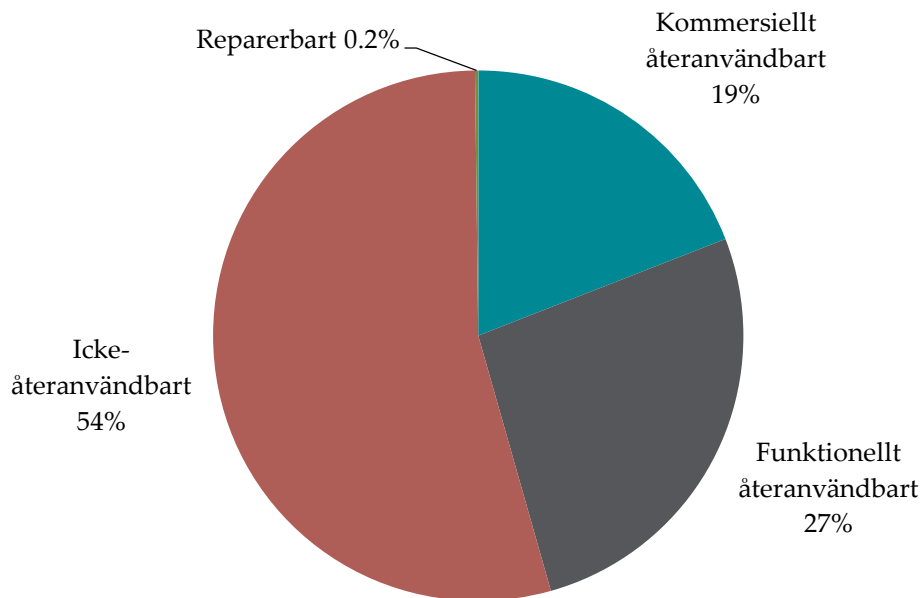
Under två veckor i november 2017 genomfördes åtta plockanalyser, en för varje utvald insamlingsfraktion på respektive ÅVC. Totalt sorterades över åtta ton avfall och drygt 10 000 produkter bedömdes. Under våren 2018 kommer ytterligare åtta plockanalyser utföras. En plockanalys ger alltid bara en ögonblicksbild och bör tolkas med försiktighet. Resultaten går inte att skala upp till nationell nivå. Då resultaten är preliminära visas de i aggregerad form.

Figur 4. Resultat från åtta plockanalyser summerat efter potential för återanvändning. Fördelningen avser vikt. Övrigt avfall är produkter som inte ingår i projektets 18 utvalda produkttyper samt förpackningar, trädgårdsavfall etc.

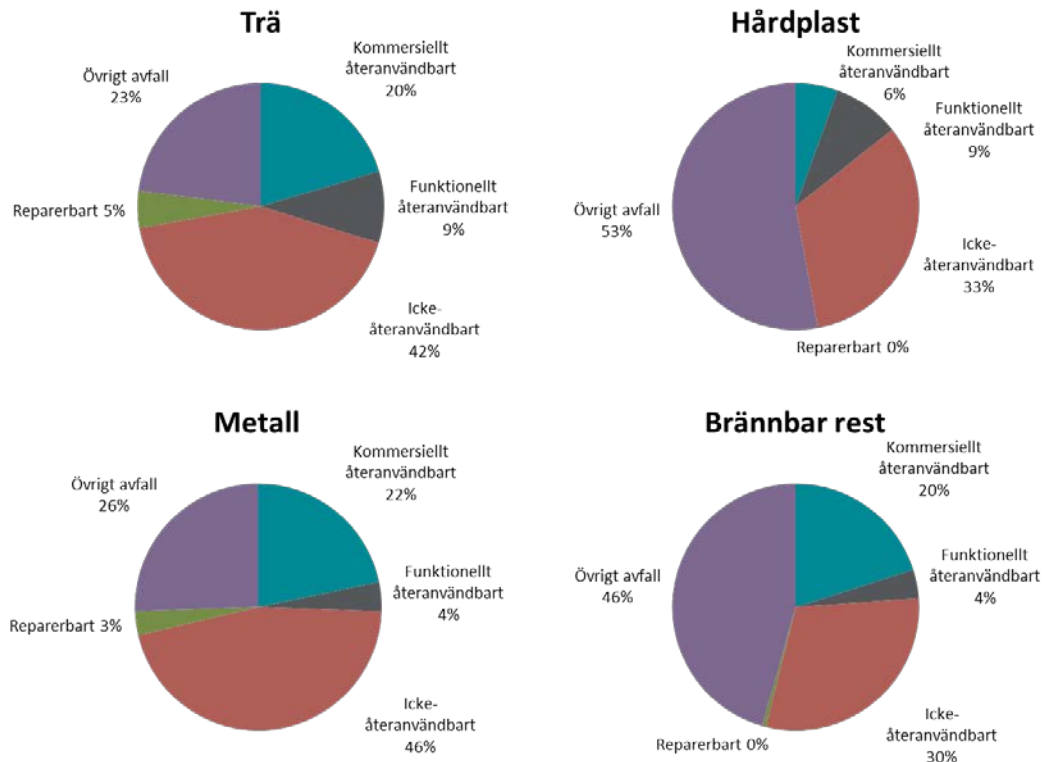
Resultaten visar tydligt att det finns en potential att återanvända delar av det avfall som slängs på ÅVC. Resultaten som presenteras i Figur 4 visar att 19 viktprocent av avfallet som ingick i plockanalyserna bedömdes som kommersiellt återanvändbart och hade kunnat säljas i second hand-butik eller liknande till rimligt pris. Ytterligare fem procent bedömdes som funktionellt återanvändbart och borde kunna användas även om det inte har något betydande ekonomiskt värde sett till dagens marknader. 38 procent var av sådan typ eller skick att återanvändning inte var möjligt. Endast tre procent bedömdes vara kommersiellt återanvändbart efter reparation. Slutligen utgjordes 35 procent av övrigt avfall, såsom bildelar, vitvaror eller felsorterade emballage och trädgårdsavfall.

Om antalet produkter beaktas istället för vikten ser det något annorlunda ut, se Figur 5. Andelen funktionellt återanvändbart blir större än kommersiellt återanvändbart då de produkterna generellt väger mindre, såsom korta brädor, strumpor och plastkrukor. Även andelen icke-återanvändbart ökar som en följd av detta, framförallt produkttypen byggprodukter innehöll i hög utsträckning små bitar från rivningar. Andelen reparerbart blir försvinnande liten eftersom den utgörs av tyngre sammansatta produkter som möbler och cyklar.

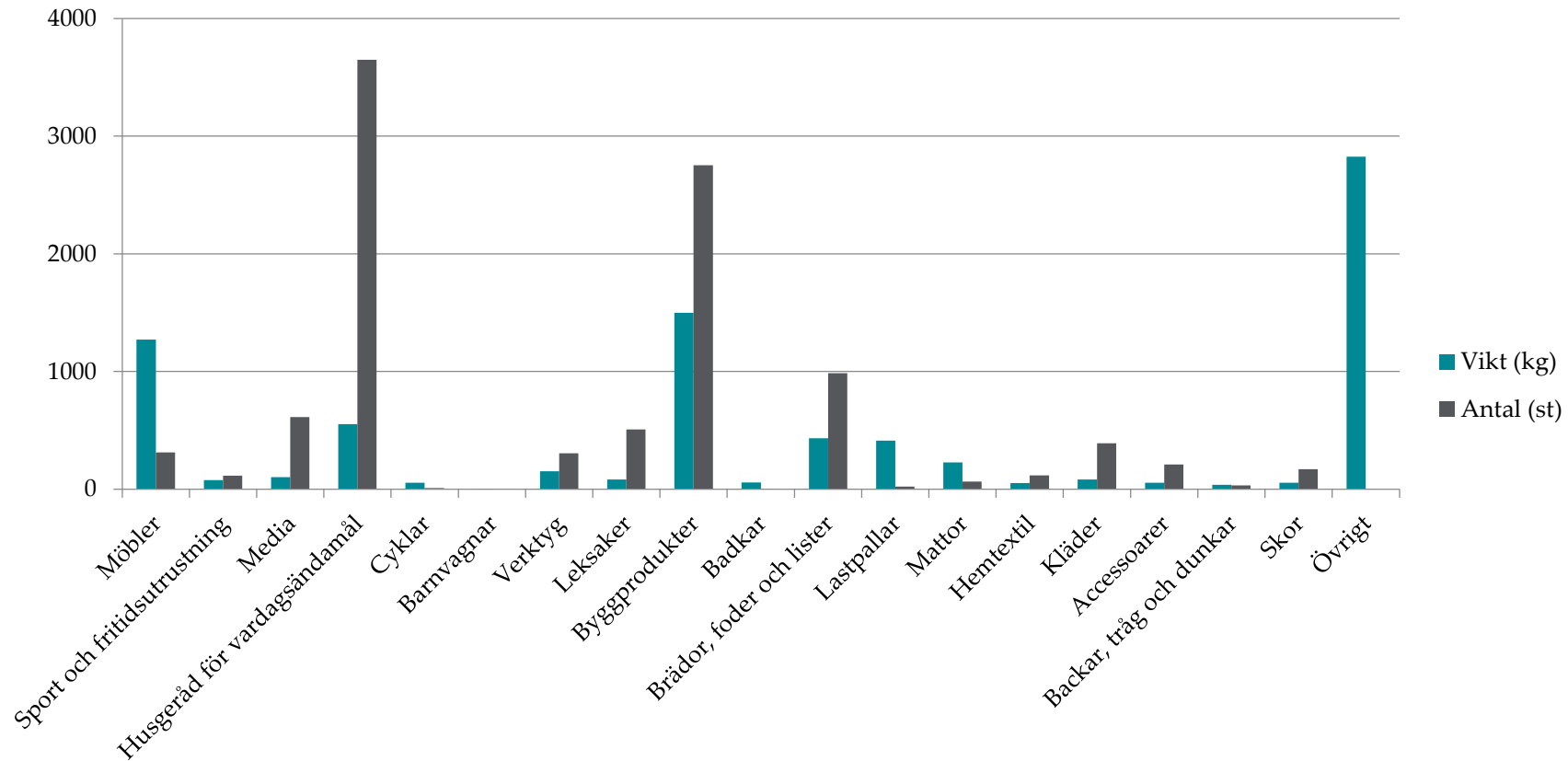
Figur 5. Resultat från åtta plockanalyser summerat efter potential för återanvändning. Fördelningen avser antal produkter. Antal saknas för övrigt avfall, därför är fördelningen inte jämförbar med Figur 4.

Fyra olika insamlingsfraktioner undersöktes och givetvis återfanns produkttyperna i olika utsträckning dem emellan. Figur 6 visar resultaten uppdelat efter varje insamlingsfraktion. Det kan konstateras att resultaten är lika varandra för trä- och metallfraktionerna, även om olika produkttyper förstås dominerade. Andelen återanvändbara produkter var ungefär samma i brännbar rest som i trä och metall, men betydligt mer klassades som övrigt avfall, till exempel felsorterat emballage. Fraktionen hårdplast innehöll väsentligt mindre andel återanvändbara produkter.

Figur 6. Resultat från plockanalyser av olika insamlingsfraktioner, summerat efter potential för återanvändning. Varje diagram representerar två plockanalyser, en på varje undersökt ÅVC. Fördelningen avser vikt och är alltså en uppdelning av Figur 4.

Slutligen visar Figur 7 hur mängderna av de olika produkttyperna förhöll sig till varandra. Det måste dock poängteras att resultatet inte speglar vilka mängder som samlas in på en ÅVC. Till exempel visar figuren att ett större antal husgeråd än bräddor hittades, men sannolikt är inflödet av bräddor betydligt större då träfraktionen är ungefär 30 gånger större än plastfraktionen, sett till årlig insamlad mängd.

Figur 7. Resultat från plockanalyser uppdelat efter produkttyp och övrigt avfall. Alla fyra kategorierna gällande potential för återanvändning är summerade i staplarna. Potentialen för återanvändning visas alltså inte, då de preliminära resultaten är alltför osäkra. Både vikt och antal redovisas. Antal saknas för övrigt avfall.

Det är enkelt att räkna ut den potentiella mängden produkter till återanvändning, Tabell 5, utifrån uppgifter om insamlade mängder av de olika fraktionerna och plockanalysresultat. Beräkningen måste ses som mycket osäker men belyser ändå förhållandet mellan hur mycket som samlas in till återanvändning idag och hur mycket som skulle kunna samlas in.

Tabell 5. Räkneexempel över potentiella mängden till återanvändning från SYSAV:s två ÅVC i Lund, Gastelyckan och Gunnesbo. Insamlingsfraktionen hårdplast finns inte i Lund, varför den exkluderas ur tabellen. Insamlad mängd har multiplicerats med andelarna kommersiellt återanvändbart från Figur 6 för att ge resultaten i högra kolumnen.

Insamlingsfraktion	Insamlad mängd 2016 (ton)	Andel kommersiellt återanvändbart (%)	Uppskattat mängd kommersiellt återanvändbart (ton)
Trä	3477	20	708
Metall	847	22	184
Brännbar rest	3920	20	789
Återanvändning	252	100	252

Med plockanalysen undersöktes potentialen att återanvända, vilket inte är samma sak som att avfallet alltid kan återanvändas. Till exempel hittades flera möbler och husgeråd med prislapp från second hand-affärer kvar. Avfallslämnare kan mycket väl ha försökt sälja eller skänka produkterna innan de lämnades på ÅVC. Det räcker inte med att en produkt är i gott skick, det måste också finnas en marknad vid rätt tid och plats.

Endast tre procent av avfallets vikt, eller två promille av antalet produkter, bedömdes bli kommersiellt återanvändbart efter reparation. Den låga siffran beror dock på hur kategorin är definierad. En stor mängd som bedömdes som kommersiellt återanvändbart skulle betinga ett högre andrahandsvärde efter reparation, målning eller liknande. Det finns alltså fler produkter som skulle kunna repareras än vad som framgår i diagrammen.

Sett till antal är funktionellt återanvändbara produkter fler än de som bedömts som kommersiellt återanvändbara. Det innebär att avfallslämnare behöver hjälp att sortera det som lämnas på ÅVC för att kommersiella aktörer inte ska översvämmas av funktionsdugliga, men osäljbara produkter.

Knappt 2000 produkter bedömdes som kommersiellt återanvändbara, alltså att de var säljbara. Vilket pris som var rimligt undersöktes inte men generellt utifrån egna uppskattningar var de inte var värda några större summor. Givetvis fanns det undantag, men det mesta lämpade sig mer för traditionell ideell second hand eller loppis snarare än Blocket eller Tradera.

Vissa produkttyper förtjänar närmare kommentarer nedan.

Möbler

Knappt hälften av möblerna som undersöktes kategoriserades som icke-återanvändbara men efter det var det en jämn fördelning av övriga tre kategorier: unika möbler i gott skick, slitna massfabricerade möbler och sådana som efter slipning eller målning skulle kunna återanvändas. Potentialen att återanvända dessa ansågs god, framförallt om reparation och service utförs.

Figur 8. Exempel på kommersiellt återanvändbara möbler från träfraktionen.

Husgeråd för vardagsändamål

Detta var en stor kategori, både till antal och vikt. Det stora antalet berodde på en stor mängd plastkrukor som sannolikt lämnats av en person, men även utan dem innehöll kategorin en stor mängd artiklar av olika slag. Om glas och porslin hade inkluderats i studien hade ännu fler husgeråd hittats. Den kommersiellt återanvändbara delen bestod till exempel av galgar, bestick och köksredskap. Funktionellt återanvändbart var till exempel hårborstar, städredskap och enklare krukor. Intressant var att trots det stora antalet produkter, varav många sammansatta, bedömdes ingen som reparerbar.

Figur 9. Kategorin husgeråd för vardagsändamål var mycket heterogen men innehöll även större samlingar, såsom galgar. Här exempel på kommersiellt återanvändbart från trä och metallfraktioner.

Byggprodukter samt bräddor, foder och lister

Tillsammans utgör dessa produkttyper den överlägset största mängden. Huvuddelen visade sig dock inte vara återanvändbart, till exempel skarvbitar eller olika typer av plåtbitar med bulthål, men även stora mängder sönderbrutna bitar av golv som hade gått att återanvända om de demonterats mer försiktigt. Det återfanns även en stor mängd beslag, hängare och unika dörrar för renovering, saker som med rätt köpare bedömdes som kommersiellt återanvändbara.

Figur 10. Exempel på kommersiellt återanvändbara produkter från metallfraktionen. Det mesta i kategorin var av unik design eller funktion. Produkter av standardtyp såsom bräddor i fullängd var ovanligt.

Mattor, hemtextil, kläder, accessoarer och skor

De här produkttyperna lämpar sig utmärkt för begagnathandel, det är enkelt att lämna in till återanvändning. Trots det bedömdes cirka en tredjedel av mängderna vara kommersiellt återanvändbart. Det fanns alltså en betydande "felsortering". Jämfört med möbler eller byggprodukter verkar mängderna inte vara så stora, Figur 7. Men det ekonomiska värdet kan ändå vara betydande tack vare den relativt välutvecklade marknaden.

Figur 11. Exempel på kommersiellt återanvändbara kläder från brännbar fraktion.

4 Juridiska förutsättningar för kommuner att verka för ökad återanvändning

Detta kapitel belyser olika juridiska förutsättningar för ett samarbete mellan Lunds Renhållningsverk (LRV) och företag eller ideella organisationer. De aspekter som tas upp är sådana som efterfrågats av LRV eller uppkommit under intervjuer med intressenterna i kapitel 5.

Huvudsakliga källor är Avfall Sveriges guide #9 och avtalsmall för markupplåtelse, se kapitel 9. Guide #9 om förutsättningar för återanvändning revideras i skrivande stund och publiceras tidigt 2018. Det är i stor utsträckning Avfall Sveriges och rapportförfattarnas tolkning som redogörs nedan, då tydlig lagstiftning och domar ofta saknas.

Regeringens utredning "Från värdekedja till värdecykel – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi SOU 2017:22" (hädanefter kallad utredningen om cirkulär ekonomi) presenterades våren 2017. I utredningen föreslås ändringar i flera tillämpliga lagar gällande kommunernas roll i relation till avfallsförebyggande, men ännu har inte utredningen resulterat i lagförslag till riksdagen. Hur kommunens befogenheter ser ut är alltså inte helt tydligt idag och kan komma att ändras. Några definitiva svar kan därför inte ges i detta kapitel, men det rekommenderas att kommunen väljer en tolkning och är konsekvent i utformandet av verksamheten.

4.1 Kommunens möjligheter att jobba med återanvändning

Flera lagar påverkar kommunens skyldigheter och möjligheter rörande återanvändning. Främst styr kommunallagen (1991:900) i vilken återanvändning inte nämns som ett av kommunens verksamhetsområden. Detta skapar en otydlighet i kommunens befogenheter vad gäller återanvändning och vägledande rättsfall saknas ofta.

En bedömningsfråga är huruvida produkter som samlas in för återanvändning betraktas som avfall eller produkter. Om exempelvis fungerande produkter samlas in separat på ÅVC under skylten "skänk till återanvändning" är det svårt att hävda att det är ett hushållsavfall som omfattas av renhållningsmonopolet. Betraktas det istället som produkter kan det ifrågasättas varför kommunens renhållningsavdelning arbetar med annat än avfall.

När en kommuninvånare lämnar ifrån sig saker till kommunen eller en återanvändningsaktör övergår ägandet. Om till exempel en välgörenhetsorganisation har mottagning på en ÅVC kan invånare lämna fungerande produkter till dem. Produkten har då aldrig blivit ett avfall och vad välgörenhetsorganisationen gör med den är upp till välgörenhetsorganisationen. Avfall blir det om invånaren har för avsikt att göra sig av med sakerna och lämnar det till kommunen.

Samlas saker in som avfall ska det hanteras av kommunen eller dennes entreprenör, på ett sätt de finner lämpligt. Behandlingsmetod ska väljas utifrån avfallshierarkin, Miljöbalken 15 kap. 10 §, där "förberedelse för återanvändning" är högst prioriterade behandlingsmetoden. Enligt 4 §

avfallsförordningen (2011:927) (genom tillägget SFS 2014:1076) definieras förberedelse för återanvändning som "en avfallshantering som genom kontroll, rengöring eller reparation gör att produkter eller komponenter som blivit avfall kan återanvändas". Där står även att förberedelse för återanvändning är en form av återvinning. Därmed ligger förberedelse för återanvändning inom kommuners kompetens. Likaväl som att kommunen kan skicka avfall till förbränning eller materialåtervinning kan kommunen alltså sortera ut och rengöra olika produkter. Själva återanvändningen däremot, att produkter skänks eller säljs, ligger inte inom kommunens lagstiftade kompetens, mer om det nedan. Bästa sättet att få tillgång på återanvändbara saker som lämnas på ÅVC är sannolikt genom separat utsortering, men även eftersortering är juridiskt korrekt. Notera att separat utsortering nämndes ovan som ett fall där det är tveksamt om det är avfall eller produkter som hanteras. Avfall bör genomgå *kontroll, rengöring eller reparation* innan försäljning för att förfarandet ska anses vara *förberedelse för återanvändning*.

Själva återanvändningen sker rimligvis genom försäljning. Kommuner har dock särskilda förutsättningar på den lokala marknaden och riskerar att störa marknaden för privata aktörer vid säljverksamhet. Därför finns KOS-reglerna, Konkurrensbegränsande Offentlig Säljverksamhet i 3 kap. 27 § konkurrenslagen (2008:579), som styr kommunens säljverksamhet. Kommuner får inte snedvrider eller hämma konkurrensen när den agerar som säljare. I Lunds fall skulle kommunal säljverksamhet till invånarna sannolikt störa marknaden då det redan idag finns ett antal ideella organisationer och företag som säljer begagnade produkter av samma sort som samlas in på ÅVC. Dock finns undantag i KOS-reglerna: Försäljning kan inte förbjudas om den är förenlig med lag och är försvarbar ur allmän synpunkt, samt sker utan vinstsyfte. Försäljning av varor som genomgått förberedelse för återanvändning kan sägas ske enligt lagreglerad avfallshantering och ha allmännyttigt ändamål då de sker utifrån miljöbalken, som bygger på miljömålen.

Kommunen kan även hävda "anknytningskompetens" enligt kommunallagen, att verksamheten liknar någonting de har kompetens för, såsom insamling för återvinning. Verksamhet som är otillåten, till exempel försäljning av produkter, kan vara tillåten i de fall det är "opraktiskt eller verklighetsfrämmande" att inte tillhandahålla tjänsten. Det går att argumentera för att förbereda för återanvändning utan att faktiskt avyttra produkterna bör ses som verklighetsfrämmande. Det går att argumentera för att anknytningskompetensen sträcker sig längre. Om kommunal försäljning av varor som genomgått förberedelse för återanvändning är tillåten genom undantag i KOS-reglerna bör även försäljning av andra begagnade varor vara tillåten. Det förutsätter dock att försäljning av dessa "övriga" varor är en mindre och naturlig del av verksamheten. Den tolkningen medför en viss flexibilitet i utformningen av säljverksamheten. En viktig princip är, precis som för KOS-reglerna, att kommunen inte gör detta i vinstsyfte utan att syftet är att tillhandahålla allmännyttiga anläggningar eller tjänster till invånarna.

Slutligen ska det påpekas att även om kommunen har rätt att påverka konkurrensen genom egen säljverksamhet är det inte givet att det är bästa sättet att främja återanvändning i stort.

Utredningen om cirkulär ekonomi föreslår att lagstiftningen förtydligas på ett antal punkter till att kommunerna ska underlätta för insamling och sortering av återanvändbara produkter, vilket skulle ta bort osäkerheten kring vad kommuner har rätt att göra juridiskt med avseende på återanvändning.

4.1.1 Finansiering

Förberedelse för återanvändning definieras som en form av återvinning enligt avfallsförordningen (2011:927) och är därmed en del av kommunens legala kompetens. Branschorganisationen Avfall

Sveriges tolkning är därmed att renhållningsavgiften får användas för att finansiera förberedelse för återanvändning. Försäljning av produkter som har övergått från avfall till produkter genom förberedelse för återanvändning kan därmed skapa intäkter som tillfaller taxekollektivet, på liknande sätt som försäljning av metallskrot till återvinning skapar intäkter.

Stycket ovan gäller om just avfall behandlas, genom kontroll, rengöring eller reparation. Om verksamheten är för lik traditionell begagnathandel, utan att hänga ihop med avfallshanteringen, bör intäkter särredovisas och inte gå till att balansera kostnader för avfallshantering.

Enligt utredningen cirkulär ekonomi inte bara får, utan ska, kommunerna ägna sig åt förberedelse för återanvändning. Utredningen förtydligar att insamling och sortering, samt information till hushållen, får taxefinansieras. Förtydligandet av kommunens ansvar och finansieringsmöjligheter gäller dock bara inom kommunens renhållningsansvar, alltså hushållsavfall och därmed jämförligt avfall, precis som idag.

Vidare skriver utredningen cirkulär ekonomi att "Utgångspunkten är att kommunens användning av renhållningsavgiften för avfallsförebyggande åtgärder ska främja den privata återanvändningsmarknaden, inte göra det möjligt att med stöd av avgiften konkurrera med privata aktörer." En ökad kommunal reparations- eller säljverksamhet är alltså inte önskvärd enligt utredningen.

4.1.2 Samarbete med privata aktörer

I inledningen till detta kapitel förklarades under vilka förutsättningar kommunen i egen regi får sälja produkter som samlats in och förberetts för återanvändning. En grundtanke med återbrukshubben är dock att samarbeta med lokala second hand-aktörer och på så sätt utnyttja befintlig infrastruktur.

Hur kommunen skriver avtal med företag eller ideella organisationer och vad avtalen får innehålla omgärdas av mycket juridik, ofta svårtolkad. Avfall Sveriges avtalsmall för arrendering av mark på ÅVC för insamling till återanvändning är den grundligaste genomgång som är tillgänglig i dagsläget, men syftar specifikt på arrendeeftal och inte tjänster såsom förberedelse för återanvändning. Avfall Sveriges guide #9 om juridiska förutsättningar för återanvändning är mer allmän och därmed inte lika specifik i sina rekommendationer. Texten nedan bör ses som vägledande.

Om produkterna som förberetts för återanvändning såldes av välgörenhetsorganisationer eller företag kan inte kommunen sägas konkurrera med näringslivet. Hur affären ser ut mellan kommun och privata aktörer påverkar juridiken kring samverkan. En skiljelinje är vem som betalar och för vad, sen några exempel nedan:

- **Exempel 1, Kommunen skänker insamlade produkter till privata aktörer**

Någon säljverksamhet är det inte, men aktiviteten kan ses som otillåtet individuellt stöd till näringsidkare, oavsett om kommunen bara upplåter plats på ÅVC eller samlar in produkter åt privata aktörer. Kommunen bör ha en transparent urvalsprocess bland aktörer och om mark upplåts ta ut hyra. Alla tänkbara aktörer bör bjudas in genom till exempel annonsering i lokaltidning.

De krav som ställs på aktörerna bör dock inte vara mer omfattande än vid annan utarrendering av mark, till exempel att avtal sluts med högstbjudande och att deras

personal följer säkerhetsrutiner på ÅVC. Då krävs ingen upphandling. Etiska och sociala krav på privata aktörer bör dock ställas i formell upphandling. Krav på 90-konto får aldrig ställas, inte heller i upphandling, eftersom det utesluter företag.

- **Exempel 2: Kommunen betalar privata aktörer för att ta emot insamlade produkter.**
Vad kommunen egentligen betalar för kan vara förberedelse för återanvändning. Detta är att betrakta som tillhandahållande av tjänst till kommunen som måste upphandlas. Det gäller oavsett om privat aktör bemannar inlämningen på ÅVC eller bara tar emot insamlat avfall.
- **Exempel 3: Kommunen säljer insamlade produkter till privata aktörer.**
Produkter som rengjorts och reparerats har rimligtvis stigit i värde, vilket kommunen kan ta betalt för. Upphandling eller urval bland aktörer behövs formellt inte om försäljning sker till marknadspris, men däremot ett kvitto på att produkterna återanvänts som tänkt. Intäkterna härrör från kärnverksamheten förberedelse för återanvändning och behöver inte särredovisas. De privata aktörerna kan betala per produkt eller för att få tillgång till insamlat material. Det andra fallet liknar uppgörelsen om hyra av mark och urvalsprocess är nödvändig. Likaså kan försäljning till ett pris under marknadsvärde ses som otillåtet individuellt stöd till näringsidkare, enligt exempel 1.

Så som samarbetet är organiserat i de flesta kommuner idag, en container från ideell förening, är alltså inte upphandling nödvändig. Den lagstiftning som ligger närmast till hands är lag (2016:1147) om upphandling av koncessioner. Med tjänstekoncession menas en upphandling där leverantören tar verksamhetsrisken, till exempel någon som driver en parkeringsplats och är beroende av parkeringsavgifter snarare än ersättning från markägaren. Reglerna i lag (2016:1147) gäller fullt ut om värdet av affären överstiger 5 186 000 euro, men vissa krav gäller redan under det värdet. Det är till exempel krav på likabehandling, icke-diskriminering, ömsesidigt erkännande och proportionalitet oavsett värde.

Om ett arrendeavtal ska slutas, snarare än upphandling, är det viktigt att avtalet utformas efter verksamheten. Avfall Sveriges avtalsmall är då till god hjälp.

Vilka regler som gäller beror alltså på hur samarbetet ser ut. Rapportförfattarna rekommenderar att ta hjälp från upphandlingsmyndigheten eller specialiserade jurister för att kontrollera att den valda modellen lever upp till de lagkrav som finns.

4.1.3 Organisationsform

Hubben kan ha flera organisationsformer; ett kommunalt bolag, en kommunal förvaltning eller ett fristående bolag. Det finns inga riktlinjer för vilken organisationsform som är mest lämplig utan lokala förutsättningar och tradition är det som oftast styr i den här typen av frågor. Till exempel är ReTuna en del av Eskilstuna Strängnäs Energi och Miljö AB och Roslagstulls Återbruk en del av Stockholm Vatten & Avfall AB, de kommunala bolag som driver ÅVC i kommunerna. Driften är i sin tur inhyrd från arbetsmarknadsenheten respektive en upphandlad entreprenör. I Lunds kommun drivs ÅVC både av SYSAV och i egen regi.

En viktig skillnad mellan kommunal förvaltning och kommunalt bolag är att bolag inte får fatta myndighetsbeslut. Det spelar dock förmodligen liten roll för en hubb för återanvändning. Om hubben har en kommersiell karaktär, genom att sälja varor eller hyra ut lokaler, kan ett kommunalt

bolag med en högre flexibilitet än en kommunal förvaltning. För att kunna direkttilldela en tjänst till kommunalt bolag krävs att de så kallade Teckal-kriterierna är uppfyllda, bland annat att max 20 procent av intäkterna får komma från konkurrensutsatt verksamhet. Det bör hållas i åtanke när affärsmodellen bestäms.

En organisationsform specifik för samverkan mellan ideella föreningar och offentlig verksamhet är Idéburet Offentligt Partnerskap (IOP), en samling riktlinjer framtagna av föreningen Forum Idéburna organisationer med social inriktning. Syftet med IOP är att skapa ett mellanting av föreningsbidrag och upphandling, där en ideell organisation utför tjänster av allmänt intresse. Genom att följa riktlinjerna ska värdena med oberoende föreningar bevaras samtidigt som kommunen får viss möjlighet att påverka verksamheten och ge stöd. En viktig riktlinje är dock att det inte finns en marknad eller en konkurrenssituation att vårda. Eftersom det råder konkurrens på second hand-marknaden är IOP sannolikt inte en lämplig samarbetsform.

4.2 Moms och skatteregler

Skattelagstiftningen är omfattande. I det här kapitlet görs ett fåtal nedslag i lagar och regler som hänger ihop med begagnathandel och reparation och som har diskuterats på senare år.

4.2.1 Ideell second hand och kommersiell second hand

Ideell second hand har länge varit momsbefriad och fri från inkomstskatt, men i september 2013 kom Högsta Förvaltningsdomstolen med ett beslut baserat på EU-regler om att momsinsbetalningar även skulle gälla ideella föreningar. Enda undantaget skulle vara de som hade öppet mindre än 24 timmar i veckan eller i huvudsak drevs av volontärer. De andra ansågs konkurrera med kommersiell handel, som betalar moms. Från 1:e januari 2015 var därmed stora delar av ideell second hand tvungna att lägga på 25 procent moms på alla priser till kund, vilket branschen kände sig starkt hotad av.

Efter mycket påtryckningar på finansdepartementet kom dock besked genom ett PM i maj 2015, där förändringar i inkomstskattelagen (1999:1229) föreslogs. Från 1 januari 2016 skulle ideella föreningar och registrerade trossamfund åter vara ett undantag från moms och inkomstskatt vid second hand-försäljning. Närmare bestämt var den *verksamhet med försäljning av skänkta begagnade varor, som utnyttjas som finansieringskälla för ideellt arbete* undantagen. Pengar som betalades till moms under 2015 skulle även återbetalas.

I PM:et från finansdepartementet framhölls miljöfördelarna med återanvändning av vad som kunde blivit avfall och även de möjligheter till arbetsträning som ofta ges i dessa verksamheter. Finansdepartementet ansåg därmed dessa verksamheter inte var jämförbara med kommersiella aktörer och det var viktiga anledningar till att lagen ändrades. Det står även i PM:et att "Undantaget från skatteplikt gäller endast för de ideella föreningar och registrerade trossamfund som uppfyller ändamålskravet, verksamhetskravet, fullföljdskravet och öppenhetskravet. Det innebär krav på att det finns allmännyttiga ändamål och att verksamheterna som bedrivs under beskattningsåret uteslutande eller så gott som uteslutande ska främja sådana allmännyttiga ändamål. Vidare är det också ett krav att intäkterna i skälig omfattning används för allmännyttiga ändamål. Öppenhetskravet innebär att de ideella föreningarna och registrerade trossamfunden i

princip inte får vägra någon inträde som medlem”. Företag och andra föreningar är alltså alltid momspliktiga vid second hand-försäljning även med skänkta varor.

Med detta kan frågan tyckas vara löst. En sak som kan påverka utformningen av hubben är dock formuleringen att undantaget gäller handel med ”skänkta begagnade varor”. Om en kommuninvånare skänker varor direkt till välgörenhetsorganisationer i hubben är det inga problem. Lämnas varor istället till kommunen övergår ägandet dit. Det är inte klarlagt om kommunen i sin tur kan anses ”skänka” varorna vidare, men det är i linje med lagändringens syfte ovan och borde därmed inte vara ett problem. Vad det skulle räknas som om kommunen upphandlade en tjänst eller tog betalt för vissa tjänster gentemot en ideell förening är mer osäkert. En vara föreningen köpt kan knappast anses vara skänkt.

Det kan dock hävdas att samarbetsmodellen med kommunen är oviktig i sammanhanget då syftet är i linje med vad som eftersträvas enligt stycket ovan. ReTuna anser sig ha löst frågan genom att butikerna betalar lokalhyra och ”skänkta” varor ingår gratis. Dock skapar upplägget andra administrativa problem, till exempel att all moms inte går att dra av vid gemensamma investeringar i gallerian. De rekommenderar att en controller hjälper till vid etablering.

4.2.2 Sänkt moms på vissa reparationer

Från den 1:e januari 2017 sänktes momsen för att reparera cyklar, skor, lädervaror, kläder och hushållslinne från 25 till 12 procent². Syftet är att förlänga livslängden på produkter invånarna äger. Lagen gäller alltså bara reparation som tjänst till kund. Att reparera saker inför försäljning täcks inte av denna momssänkning och bedöms därmed inte påverka verksamheter inom förberedelse för återanvändning.

4.2.3 Vinstmarginalbeskattning (VMB)

Vid försäljning av begagnade varor, konstverk, samlarföremål eller antikviteter kan verksamhetsutövare i vissa fall välja att beräkna momsen på skillnaden mellan sitt försäljningspris och sitt inköpspris, i stället för enbart på försäljningspriset. Det blir alltså lägre moms än i normalfallet. Metoden kallas vinstmarginalbeskattning (VMB)³.

VMB kan användas när begagnade varor köps från någon som inte själv haft avdragsrätt för ingående moms vid sitt inköp av varor, till exempel privatpersoner. Kommuner har avdragsrätt varpå VMB inte är tillämpligt om någon köper varor därifrån.

Säljer kommunen eller dess samarbetspartners skänkta varor (inköpspriset är noll) blir vinstmarginalen samma som försäljningspris och momsen ändras inte, alltså är det ingen idé att använda VMB i det fallet.

² Sänkt mervärdesskatt på mindre reparationer. 2016. Finansdepartementet, Skatte- och tullavdelningen.

³

<https://www.skatteverket.se/foretagochorganisationer/moms/sarskildamomsregler/vinstmarginalbeskattningavbegagnadevaror/med-mera>

4.2.4 Hyber-avdrag

Ett av förslagen i utredningen om cirkulär ekonomi är införandet av ett hyber-avdrag, förkortning för hyra, begagnat och reparation. Skulle det bli verklighet sänks konsumenternas kostnader för vissa tjänster inom begagnathandel. Dock bedöms inte ett hyber-avdrag påverka återvinningscentraler eller de aktörer som får produkter därifrån, då avdraget riktar sig till just handel med begagnade varor och inte fall där varor skänks.

Förslaget om Hyber-avdrag skulle gå ut på en skattereduktion för konsumenter på tjänster i samband med hyra, begagnatförsäljning eller reparation av konsumentprodukter. Skattereduktionen skulle uppgå till 50 procent av arbetskostnaden för utförda tjänster och kunna göras upp till ett tak på 25 000 kronor per person och år. Arbetskostnaden beräknas genom en enkel schablon uppgå till 70 procent av försäljningspriset. Följande tjänster föreslås ingå:

- hyra och leasing av konsumentprodukter under en tid av upp till ett år,
- kommissionstjänster för vidareförsäljning av begagnade konsumentprodukter,
- reparation, underhåll, service, uppgradering, och rekonditionering av konsumentprodukter,
- hämtning eller lämning av en konsumentprodukt i anslutning till att denna produkt ska hyras, repareras eller säljas/köpas begagnat.

4.3 Annan lagstiftning

4.3.1 Skydd av konsumenter

En risk med återanvändning av komplexa produkter eller ökad reparation inför försäljning är att försäljaren inte upptäcker eventuella fel eller säkerhetsrisker i produkten. När en näringsidkare säljer en begagnad vara till en konsument gäller konsumentköplagen (1990:932).

Köparen kan alltid åberopa att någonting är fel på varan, utifrån rimlig förväntan, för en reklamation. Varans pris påverkar vad som är "rimlig förväntan", det är alltså svårare att kräva reklamation om en vara säljs billigt men har högt nypris. Säljaren kan friskriva sig genom att ange att varan säljs i befintligt skick, men är felen svåra att upptäcka kan kunden ha rätt till reklamation ändå.

Om en vara är så bristfällig att användningen medför påtaglig fara för liv eller hälsa kan säljaren bli ansvarig för olyckor. Det regleras i produktsäkerhetslagen (2004:451) och produktansvarslagen (1992:18). Dock finns det flera undantag som är tillämpliga på begagnade varor. Framförallt är det viktigt om att via anslag i butik, kvitton eller i avtal göra det tydligt att varor säljs i befintligt skick. Misstänker säljaren att varan är direkt farlig i befintligt skick bör denne upplysa om att varan bör repareras innan användning. Under de förutsättningarna bedöms risken för skadestånd som mycket liten. Men har varan genomgått någon slags reparation blir det svårare att hävda undantag, eftersom säljaren då kan tolkas som "tillverkare" enligt produktansvarslagen. Reparation utgör därmed en risk för den som säljer potentiellt farliga produkter.

Köpare har alltså rätt att inom rimlig tid reklamera varor till säljaren om de var av lägre kvalitet än förväntat. Säljare, oavsett om det är ett företag eller ideell förening, har även möjlighet att lämna

garanti på varor. Garanti är ett frivilligt åtagande, en slags bonus, till köparen. Det ska skriftligt framgå vad garantin avser, men det kan aldrig vara sämre villkor än dem för reklamation.

Även vid begagnathandel gäller reklamationsrätten till senaste säljaren, även om reklamationstiden inte gått ut till förre säljaren. Konsument ska alltså vända sig till second hand-aktörer vid fel. Det förekommer dock att säljare överlåter reklamationsrätt till nya ägaren för vissa varor. Om någon annan än säljaren försöker reparera en vara upphör normalt reklamationsrätten.

Förutom säljarens garanti ger vissa producenter "fabriksgaranti" under en viss tid och ska då åtgärda fel som uppkommer under normal användning. Om fabriksgarantin följer med vid ägarbyte är upp till producenten och står i garantipapprena. Oavsett fabriksgaranti eller reklamationsrätt är det möjligt för second hand-aktör att lämna garantier på att varor de rustat upp och sålt ska fungera.

Produkter med lägre kvalitet än förväntat, insamlade på ÅVC, kan alltså ställa till problem för den som säljer dem. De kan vara farliga eller osäljbara. I Avfall Sveriges avtalsmall som kan användas för markupplåtelse på ÅVC för återanvändningssyfte rekommenderas att kommunen helt friskriver sig från ansvaret för skador orsakade av produkter som samlas in av arrendatorn. Även ansvaret för varor som förberetts för återanvändning av kommunen, men som säljs av annan aktör bör regleras i avtal. Hos både ReTuna och Roslagstulls Återbruk är överenskommelsen att ansvaret helt följer med ägandet, det vill säga att kommunen inte tar något ansvar för eventuella fel hos överlämnade produkter. Dock diskuteras kontinuerligt vilken typ av varor som önskas från insamlingen och mottagaren har möjlighet att på plats sortera bort vad de bedömer som osäljbart. Ingen av de två anläggningarna har några problem med upplägget, utan kundklagomål hanteras av säljarna.

4.3.2 Stöldgods

Lagen (1999:271) om handel med begagnade varor, kompletterad med förordningen (1999:272) om handel med begagnade varor finns för att försvåra avsättningen av stulna varor och att underlätta polisens efterspaning av sådana varor. Förordningen listar ett antal varor och varje näringsidkare som handlar med sådana måste anmäla sig till polisen. Med anmälan kommer även skyldigheter att till exempel föra register över varorna, kontrollera inlämnarens identitet och hjälpa polisen med efterspaningar. Skyldigheterna medför alltså mycket merarbete.

Dock finns det undantag från lagen som sannolikt gäller kommuner som ägnar sig åt förberedelse för återanvändning, nämligen om inlämnaren inte får ersättning för varorna. Lagen ska hindra försäljning av stöldgods. Om det köps in begagnade produkter för vidareförsäljning eller om verksamheten utgör en plattform för förmedling mellan köpare och säljare är lagen förmodligen fullt ut tillämplig.

Avfall Sverige rekommenderar dock i sin guide att en dialog förs med Polisen innan etablering, för att klargöra vad som gäller för den aktuella verksamheten.

4.3.3 Återanvändning inom grund- och gymnasieskolan

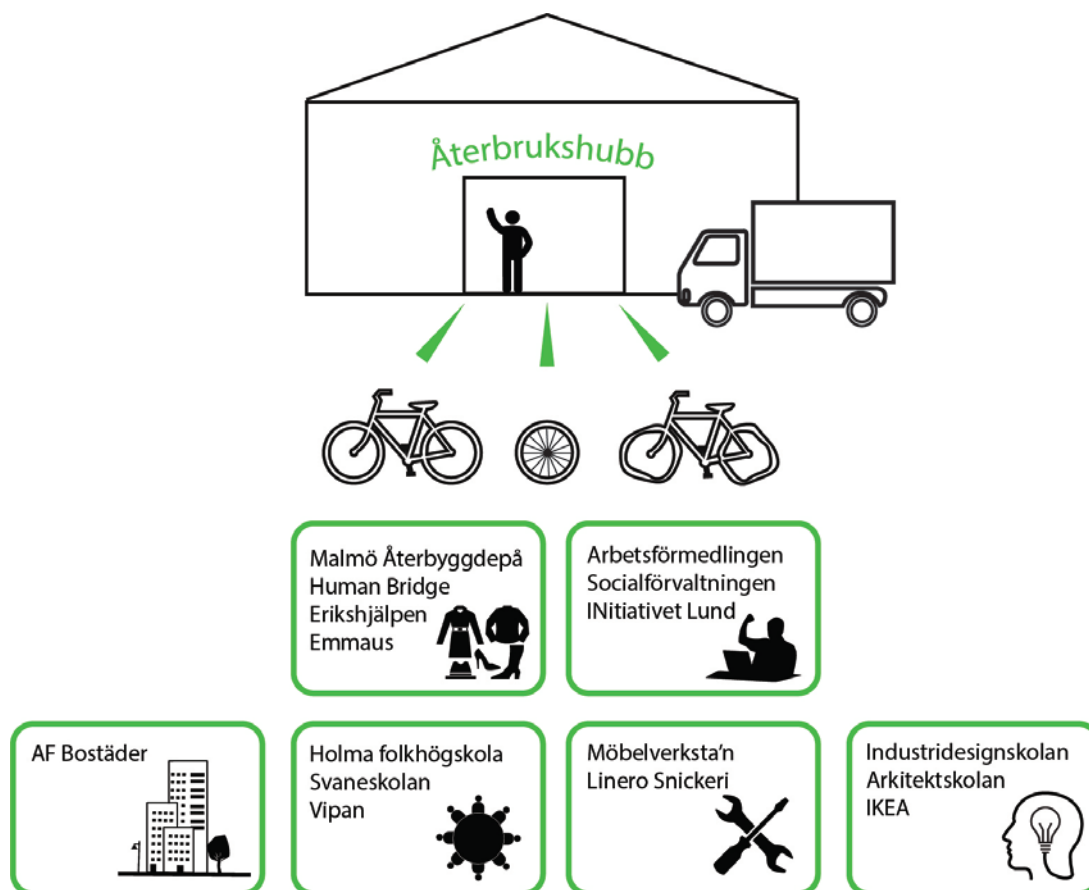
Förutsättningar för återanvändning inom skolan, exempelvis inom slöjdverksamhet, regleras av de föreskrifter som framgår av Arbetsmiljöverkets föreskrifter om minderårigas arbetsmiljö (AFS 2012:3, med tillägg i AFS 2014:42). Enligt dessa föreskrifter är det förbjudet att låta minderåriga utföra riskfyllda arbetsuppgifter. En del uppgifter är tillåtna om de ingår i undervisningen medan andra är förbjudna även som del av undervisningen. Förbjudna uppgifter är:

- Arbete som medför exponering för trädammer som inte är godtagbara med hänsyn till gränsvärdet i Arbetsmiljöverkets föreskrifter om hygieniska gränsvärden (AFS 2015:7).
- Arbete som bara får utföras efter särskilt tillstånd av Arbetsmiljöverkets föreskrifter om hygieniska gränsvärden (AFS 2015:7).
- Arbeten som kan medföra risk för kontakt med smittämnen som tillhör riskklass 3 eller 4 enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter om mikrobiologiska arbetsmiljörisker – smitta, toxinpåverkan, överkänslighet (AFS 2005:1).
- Arbete med asbest eller asbesthaltigt material enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter om asbest och allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna (AFS 2006:1).

De ovan nämnda föreskrifterna tolkas som möjliga hinder för återanvändning av material ifrån återvinningscentral som en del av skolans verksamhet. Det tolkas som att hinder föreligger om det finns risk för att material är orena, eller om rent trämaterial har blandats eller varit i kontakt med asbesthaltigt trämaterial.

5 Intressenter till hubben

Beroende på hur hubben utformas finns många potentiella samarbetspartners. I detta kapitel redovisas de intervjuer som genomförts inom projektet. LRV tog fram en intressentlista innan projektet och ett fåtal har lagts till av rapportförfattarna. Organisationernas hemsidor och material från LRV har använts som komplement. Under intervjuerna tilläts representanterna tala fritt utifrån korta frågemallar, olika beroende på typ av organisation. Det huvudsakliga temat var hinder och möjligheter för ökad återanvändning på ÅVC och vad de önskade av kommunen för att kunna öka återanvändningen.

Figur 12. En återbrukshubb kan ha kontakt med olika typer av intressenter. Främst lokala aktörer har intervjuats för att ge sina åsikter av vad en hubb kan göra för dem. Vilka de är och deras huvudsakliga intressen framgår av figuren.

I Lund finns idag många second hand-butiker av varierande storlek. Många av dem drivs av välgörenhetsorganisationer med målet att skapa ett överskott till bistånd. Två av de större välgörenhetsorganisationerna, Erikshjälpen och Emmaus, har tidigare samlat in material på ÅVC i Lund. Human Bridge har ingen butik i Lund, men har ett befintligt samarbete med LRV kring insamling av material. Företrädare för dessa tre organisationer har intervjuats inom förstudien. Malmö Återbyggdepå har också intervjuats då de hanterar byggprodukter, vilket övriga aktörer inte gör. Dessa fyra bjöds även in till en workshop om hubbens möjliga utformning, beskriven i kapitel 7.1.0

Arbetsförmedlingen och Socialförvaltningen kontaktades angående möjligheter till arbetsträning och andra åtgärder för att bemanna en eventuell hubb. De har även flera samarbeten och egna verksamheter med koppling till återanvändning, till exempel INitiativet Lund.

Övriga intressenter som kontaktades för att utreda eventuella behov av material är studentbostadsföretaget AF Bostäder, representanter för industridesignskolan vid Lunds Universitet och representanter för kommunens grundskola.

Diskussioner inleddes med en representant från IKEA, men sträckte sig inte längre än att diskutera resultat från plockanalyser. Andra intressenter som kontaktades; Holma folkhögskola, Linero Snickeri, Möbelverksta'n och byggprogrammet på gymnasieskolan Vipar, ville inte delta i förstudien.

Slutligen fördes diskussioner med Sysav och VA SYD på en avslutande workshop, se kapitel 7.2.

5.1 Emmaus Lund

Emmaus två lokaler på Stora Södergatan rymmer förutom butiker även sorteringsytor. Cirka 30 personer i olika sysselsättningsgrad arbetar i lokalerna, knappt hälften i olika sociala arbetsplaceringar och övriga är volontärer. Målet är att skapa ett överskott som skänks till olika lokala hjälporganisationer. Inkommande varor utgör det mesta som finns i ett hem. Två personer hämtar varor med lastbil dagligen, från dödsbon, vid flytt eller om möbler är skrymmande. Väntetiden för hämtning är ungefär två veckor. Vid sidan om hämtningarna görs dagligen inlämningar till butikerna.

Figur 13. Emmaus har två butiker på Stora Södergatan i Lund.

Idag samarbetar Emmaus Lund med Socialförvaltningen och Arbetsförmedlingen och tar gärna emot personer som står långt ifrån arbetsmarknaden. De har en platt organisation där alla gör allt; sortering, viss rengöring, prissättning etc. Några år efter starten, då Emmaus Lund bröt sig ur Svalorna, har många samarbeten och arbetsformer prövats. De är idag en etablerad second hand-aktör i Lund, men ser möjligheter att utveckla nya rutiner.

5.1.1 Historik och tidigare samarbeten

När Emmaus Lund tillhörde Svalorna samlades material in på ÅVC. Emmaus erfarenhet är att det ställs avfall i containrarna och besökare struntar i att sortera. Detta medför merarbete för organisationen och därmed ökat personalbehov när allt måste gås igenom och sorteras. Material som kommer direkt från privatpersoner, som hämtas med lastbil eller lämnas i butik, är bättre sorterad eftersom det uppstår en social kontakt som man är mån om.

5.1.2 Befintliga samarbeten

Emmaus Lund har haft mindre samarbeten med Holma folkhögskola, men inriktningen på Holma går inte mot ökat fokus på återbruk utan mot andra aspekter av hållbarhet. Emmaus Lund har även bidragit med en del material till Lunds öppna verkstad på Stenkrossen, där medlemmar får använda maskiner och utrustning för kreativt arbete. Samarbetet med Stenkrossen kan komma att fördjupas i framtiden.

Emmaus Lund har provat att bidra med material till Arbetscentrum och Råbygård under socialförvaltningen, som bägge har snickeri. Dock har det varit svårt att etablera rutiner och det har inte varit ekonomiskt prioriterat från kommunen.

5.1.3 Hinder, möjligheter och önskemål

Emmaus Lund prioriterar att vara en varm och inkluderande arbetsplats, vilket är fördelaktigt för personer i social arbetsplacering, men gör att effektivitet prioriteras lägre. Det kan bli ett hinder för att utveckla mer effektiva rutiner, till exempel tydligare arbetsledning.

Emmaus Lund tar in personer från Socialförvaltningen, Försäkringskassan eller Arbetsförmedlingen. Framförallt arbetsförmedlingen har många handläggare, vilket försvårar relationsbygget organisationerna emellan.

Idag finns en enklare cykelverkstad men önskar dra igång en trä- och syverkstad för att kunna reparera och sälja mer produkter. En trä- och syverkstad skulle också ge mer sysselsättning åt de grupper Emmaus idag tar emot. Att demontera är också något de funderar på för att kunna sälja beslag m.m.

Emmaus önskar ett ökat samarbete med Arbetscentrum och Råby gård, men Socialförvaltningen måste i så fall kunna prioritera de verksamheterna ekonomiskt.

5.2 Erikshjälpen

Med tre stora lokaler för sortering och försäljning är Erikshjälpen den största aktören inom second hand i Lund. Ungefär 20 personer jobbar där, varav hälften är volontärer eller anställda och övriga arbetar i olika former av social anställning/åtgärd. Allt som skänks sorteras först efter kategori och inspekteras och rengörs innan det ställs ut i butik. Reparationer utförs normalt inte. Hanteringen är väldigt personalkrävande, vilket i fallet social anställning är en bra sak.

Figur 14. Erikshjälpens mest centrala butik i Lund, på Stora Södergatan.

Erikshjälpen mottar saker i butik och hämtar i hemmet med egen lastbil. Framförallt butiken på Öresundsvägen tar emot mycket material, från kassar till hela släp med varor. Idag har Erikshjälpen 3-4 veckors väntetid innan man kan köra hem till någon och hämta. De tolkar detta som att deras verksamhet är välkänd och uppskattad bland lundaborna.

5.2.1 Historik och tidigare samarbeten

Fram till maj 2017 hade Erikshjälpen containrar för insamling på Gastelyckan ÅVC. Mycket material kom in men ändå bedömde de att det inte var värt att lämna anbud för fortsatt drift. Det var dels en betungande rutin att behöva väga alla inkomna produkter, men framförallt var det kostsamt och svårt att hålla containern bemannad under alla öppettider, då Erikshjälpen vill bygga sin verksamhet på volontärer.

5.2.2 Befintliga samarbeten

Allt insamlat material säljs inte i Lund. Kläder som inte bedöms som säljbara i butiken skänks idag till Human Bridge och blir ett komplement till deras inflöde från textilboxar. Läs mer om Human Bridge nedan.

Den estniska organisationen Friend to Friend (Söbralt Söbrale) är en annan samarbetspartner. De har butiker i tolv städer och fungerar ungefär som Erikshjälpen, med second hand-försäljning för att skapa platser för arbetsträning och finansiera bistånd. Erikshjälpen exporterar möbler de inte kan sälja till dem. Dock är skalan blygsam, ungefär en container om året. Enligt Friend to Friend kan det mesta säljas i Estland så länge det inte är för skadat.

5.2.3 Hinder, möjligheter och önskemål

Den befintliga verksamheten klarar sig idag bra utan inflöde av varor från ÅVC. Erikshjälpen har eget flöde in, där de väljer vad som kan säljas. Detta flöde tenderar att öka.

Sorteringen på ÅVC var resurs- och tidskrävande. Besökarna lämnade saker huller om buller, även saker som uppenbart inte var möjliga att sälja vidare. Det ingick inte heller i ÅVC-personalens uppgifter att gå in containern för att röja, vilket kunde ha avhjälpt problemen.

Erikshjälpens filosofi är att så mycket av intäkterna som möjligt ska gå till bistånd. Därför vill de ogärna anställa människor, även om det betyder att de får svårare att utföra vissa sysslor.

Inflöde av varor styr storleken på verksamheten. Samtidigt måste det finnas personal som kan hantera inflödet. Kunnig och erfaren personal kan generellt hålla mer attraktiva och välfyllda hyllor, vilket ökar försäljningen. Slipper de logistiken och sorteringen kan de fokusera på kundservice i butikerna. Personalgenomströmningen är även stor. Många lärs upp, men kunskapen bevaras inte.

Det finns flera förbättringsområden genom samarbete med kommunen. Det som inte går att sälja kanske går att göra någonting bättre med än att slängas på ÅVC, såsom reparation. Transporterna med avfall till ÅVC tar nämligen dyrbar tid från intransporterna.

Intransporterna är en annan sak som går att effektivisera. Den hämtningen Erikshjälpen gör i människors hem och från dödsbon medför en kostnad för bil och två chaufförer. Samtidigt är inte allt som skänks i säljbart skick vilket innebär att Erikshjälpen ersätter kommunens grovavfallshämtning eller storsäckshämtning. Fastighetsnära hämtning av avfall och produkter till återbruk bör kunna samordnas.

Det tredje området där kommunen kan hjälpa till är sortering av inkommande produkter. Det är inte önskvärt för Erikshjälpen att minska antalet platser för arbetsträning, men möjligtvis flytta platserna till lokaler kommunen tillhandahåller. Det skulle frigöra sorteringsytor i Erikshjälpens butikslokaler och tillåta dem att fokusera på att göra bra butiksoplevelser för kunderna.

5.3 Human Bridge

Second hand-verksamhet är den viktigaste intäktskällan till Human Bridge, en organisation som har som mål att exportera sjukvårdsmaterial och liknande till behövande. Deras insamling av textilier i boxar, till exempel på återvinningsstationer och återvinningscentraler, finns i hela södra Sverige. De har tolv butiker i Sverige, dock inga i Skåne. De närmaste är två butiker i Blekinge. Kläder och hemtextil är lejonparten av vad de samlar in, men i närheten av de orter de har butiker samlar de även in andra produkter. Det som styr är framförallt att kunna ha en lönsam logistik.

5.3.1 Historik och tidigare samarbeten

Insamlingsboxar för textil finns på ett tiotal platser i kommunen samt på återvinningscentralerna Genarp och Veberöd. På Genarp ÅVC samlas även andra produkter för återbruk in.

5.3.2 Befintliga samarbeten

Förutom sju sorteringscentraler i Sverige har Human Bridge avtal med kommersiella textilsorterare i utlandet. Den mesta textilen de samlar in når därför en återbruksmarknad eller återvinns.

För tömning av textilboxar använder de egen personal i storstadsområdena men oftast entreprenörer på mindre orter. Det är då ofta kommunernas arbetsmarknadsenheter.

5.3.3 Hinder, möjligheter och önskemål

Kraven i Sysavs upphandling upplevde de som allt för strikta. Att de inte hade egna butiker i Skåne gjorde även insamling av återbruksmaterial mindre intressant.

Human Bridge har en stor organisation med vana att etablera nya butiker. Det är därför inte uteslutet att etablera en försäljningsverksamhet av diverse produkter i Lund. Textil är dock huvudsakliga materialet och den insamlingen är idag någorlunda väl fungerande.

Att göra sig av med bortsorterade produkter från butiker är kostsamt och upplevs som onödigt. Smidigare och billigare omhändertagande vore önskvärt.

5.4 Malmö Återbyggdepå

Malmö Återbyggdepå (ÅBD) är ett fristående projekt som drivs i samarbete mellan Malmö Stads serviceförvaltning och Sysav. Hela ÅBD:s verksamhet bygger på återanvändning, exempelvis av bygg- och inredningsmaterial. Verksamheten bedriver även transport och flyttservice inom verksamheter för Malmö Stad. ÅBD:n har idag ca 100-120 besökare varje dag, och under årens lopp har verksamheten haft miljontals besökare. Nyckelkunder är främst mindre byggföretag. Verksamheten får finansiering av Arbetsförmedlingen och Frivården, och intäkterna ifrån försäljning går till Malmö Stad.

Figur 15. Vy över Malmö Återbyggdepå. Foto: Sysav

De största utgifterna är de för personal och fordon. Verksamheten har fem anställda, varav fyra ifrån Frivården. Arbetskraft kommer också ifrån Serviceförvaltningen, Arbetsförmedlingen och Jobbmalmö. Logistik är en viktig del av verksamheten. ÅBD:n finansierar kostnaden för frakt av material ifrån lämnare, och sköter även sorteringen. Hämtningen sker med tre egna lastbilar. Vid frakt som inte går att lösa med de egna lastbilarna köper Malmö ÅBD in frakttjänster. För att hålla inkomsterna höga och utgifterna låga, sammanställs och planeras transporter för koordinering av hämtning. Då hämtning har skett tillhör materialet Malmö ÅBD, så för att undvika komplikationer sker besiktning av material innan. Vid besiktning säkerställs att materialet är rent och i gott skick.

5.4.1 Historik och samarbeten

Nuvarande arbetsledare på Malmö ÅBD, Zeljko Kozul, har varit delaktig sedan verksamheten startades upp för ca 20 år sedan, som ett samarbete mellan Sysav och Malmö Stads Serviceförvaltning. Malmö ÅBD tilldelades till en början gamla handkirurgen på Malmö Allmänna Sjukhus för rivning och försäljning av rivningsmaterialet (takpannor, plankor, klinkers mm), som sedan blev sålt i sin helhet. Genom samarbete med Sysavs återvinningscentraler spreds verksamheten sedan successivt. Malmö ÅBD arbetar idag med Sysavs samtliga anläggningar, fördelade över sydvästra Skåne. Malmö ÅBD vann utmärkelsen "Årets avfallsanläggning" på Återvinningsgalan 2013.

Verksamheten har sedan tidigare samarbeten inom Lunds kommun. Bland annat har Lundafastigheter nyligen lämnat in 480 ton tegel och takpannor ifrån rivning. Malmö ÅBD har också hämtat material ifrån bostadsrättsföreningar och bygg- samt rivningsföretag i Lund. Återbyggdepåen har också en container på Sysavs anläggning på Gastelyckan för insamling av material. Denna container har stått på Gastelyckan ÅVC i ungefär 15 år.

5.4.2 Hinder, möjligheter och önskemål

Det finns inga kända juridiska hinder från Malmö ÅBD:s sida för att ta emot material ifrån kommunala ÅVC:er. Det finns dock restriktioner vad gäller vilket material som får hämtas ifrån återvinningscentral, vilket uppfattas som lokala bestämmelser kring misstänkt kemikalieinnehåll i till exempel målade produkter.

Verksamheten kommer att flyttas under 2018 och det är oklart vilka möjligheter det finns att ta emot ökade mängder material.

Tänkbara ytterligare samarbetspartners kring återanvändning är rivnings- och byggföretag. Ytterligare partners är önskvärda, eftersom det behövs ett konstant inflöde av material till ÅBD:n. Detta för att kunna erbjuda återanvänt byggmaterial utan att vissa produkttyper försvinner ur sortimentet. Verksamhetens syn är att det finns en stor nytta i att ta emot material ifrån kommunala återvinningscentraler, som exempelvis trävirke och metall. Det beskrivs också att mycket takpannor och tegel i gott skick kastas på kommunala återvinningscentraler, som hade kunnat gå till försäljning. Utsikterna för material som når Malmö ÅBD är goda – allt brukar gå att sälja. Möjliga skäl till den höga säljbarheten är att material, som annars är dyra, säljs till en bråkdel av nypris.

Det inkommer stora mängder möbler i gott skick till Malmö ÅBD, som inte hanterar möbler. Möblerna hamnar bland det brännbara avfallet. ÅBD:n ser gärna att dessa möbler återanvänds, och ställer sig mycket positiva till att skänka möblerna till företag som arbetar med återanvändning.

För att kunna bidra till ökat återanvändning av material ifrån ÅVC råds Lunds kommun av Malmö ÅBD till samarbete över kommungränserna, vilket har beskrivits som politiska beslut som måste fattas. Projekt i mindre skala kan inledas, som får återanvändningsverksamheten att sakta växa med tiden.

Det vore en dröm för Malmö ÅBD att kunna arbeta med en databas för material tillgängliga för återanvändning inom en bestämd radie. Det finns dock en önskan inom verksamheten om att bygga vidare verksamheten för att i framtiden bli självständigt och oberoende av yttre finansiering. Det sistnämnda är främst en fråga om avsaknad på garanti om fast bemanning.

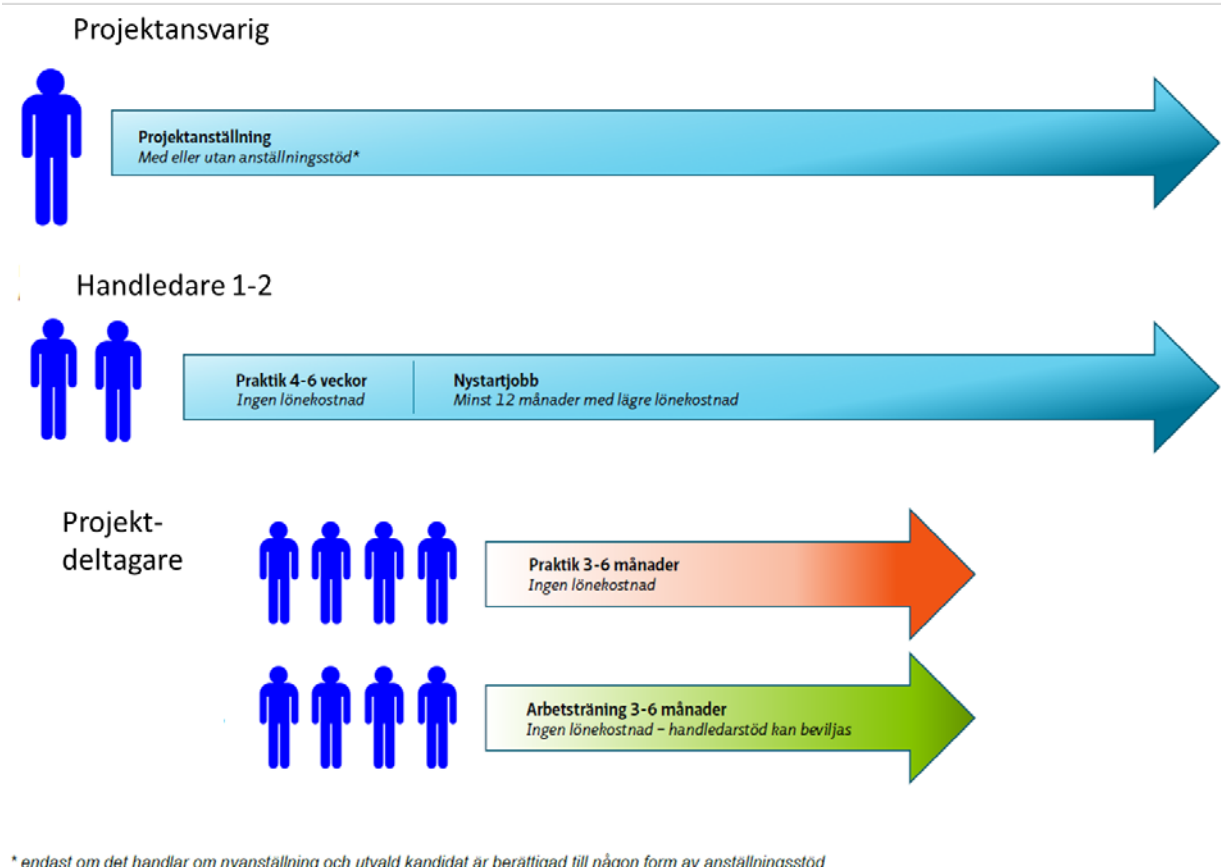
5.5 Arbetsförmedlingen

Rekrytering går att arrangera på olika sätt och hjälp finns att få från en mängd företag, via annonsering eller matchning med mera. Via Arbetsförmedlingen går det dessutom att ta in dem som av olika anledningar har svårt att få jobb via andra kanaler, samt få ekonomisk ersättning för det. Stödet varierar från att personen erbjuds praktikplats eller arbetsträning och inte får någon lön från arbetsgivaren till att personen har en anställning men delar av lönekostnaden betalas av Arbetsförmedlingen.

Målet är alltid att klienten på sikt ska få en vanlig anställning, det skapar även mest motivation hos deltagarna. Att jobba med deltagarnas förväntningar är viktigt, genom tydlighet om de kommer kunna få jobb efter praktik eller bara en referens. Just nu är det dessutom högkonjunktur och många i sysselsättning. Konkurrensen ökar vikten av att erbjuda schyssta förhållanden och utvecklingsmöjligheter för att vara attraktiva arbetsgivare.

Stödåtgärderna är inte tänkta att vara permanenta, men för de personer som bedöms stå långt ifrån arbetsmarknaden hänvisar Arbetsförmedlingen ofta till Socialförvaltningen och deras åtgärder. Arbetsförmedlingen har därför inga projekt eller egna verksamheter för att skapa sysselsättning.

En rekommendation är att använda sig av en palett av olika åtgärder, se Figur 16, från praktik via lönesubventioner till fast anställda, för att skapa balans mellan att skapa meningsfull sysselsättning och effektivitet. Inte heller bör kostnader för handledning underskattas. Erfarenheten säger att för mycket finansiering via stöd skapar problem längre fram, då det blir för bräckligt kompetensmässigt. Det är därför viktigt med en realistisk budget för lönekostnader, då bara delar av personalstyrkan bör få sin ersättning via arbetsförmedlingen.

Figur 16. Förslag på hur bemanning av en hubb kan utformas, sett till kombinationen av olika stödåtgärder från Arbetsförmedlingen. Det kommer att vara en viss omsättning av personal, bilden avser fem till tio personer. Bilden ska läsas som att projektet börjar med anställning av projektansvarig och strax därefter praktik för två personer som lär sig bli handledare. När det finns anställda handledare kan flera personer tas in på praktik eller arbets träning. Grafik: Oscar Pardo

5.5.1 Olika former av stöd

Följande information erhöles från Arbetsförmedlingen i Lund:

Arbetsförmedlingen kan i samarbete med projektets ansvariga marknadsföra möjlighet till deltagande bland arbetssökande som är inskrivna hos myndigheten. Det kan handla om rekrytering till definierade roller där omedelbar anställning kan erbjudas eller andra aktiviteter som syftar till att ge arbetslivserfarenhet eller kartläggning av arbetsförmåga, språkträning m.m.

Praktik: Syftar till någon form av kompetensutveckling av deltagaren samtidigt som man är en del av projektet och prövar olika förekommande arbetsmoment. Tillgång till handledning krävs under hela perioden.

Arbets träning: Syftar normalt till någon form av kartläggning av deltagarens arbetsförmåga genom att testa olika arbetsmoment i en arbetsliknande situation. Det kan finnas oklarheter i vilken omfattning man kan delta, vilket kan kräva fördjupad handledning och succesiv anpassning av arbetstider m.m. Vid behov kan specialister från arbetsförmedlingen kopplas in för att utprova hjälpmedel eller rekommendera anpassningar av arbetsmiljön.

Både när det gäller Praktik och Arbetsträning behövs samråd från facket med koppling till huvudsakliga arbetsområdet (Kommunal) innan Arbetsförmedlingen kan bevilja insatsen. Facket tittar bland annat på innehållet i praktiken, syftet och att handledning erbjuds innan man föreslår godkännande eller avslag.

Handledning: När det gäller maximalt antal deltagare per närvarande handledare finns en rekommendation på max fem deltagare per handledare, men när det gäller deltagare som står lång ifrån arbetsmarknaden, till exempel där språkkunskaper ännu inte hunnit utvecklas eller där andra behov av intensiv handledning kan behövas, är 2-3 deltagare per handledare att föredra för att öka chanserna att planeringen kan fullföljas och ge önskat resultat.

Arbetsuppgifter: Under pågående praktik eller arbetsträning är det viktigt att deltagarna inte kan anses ha i huvudsak reguljära arbetsuppgifter, som verksamheten normalt hade behövt anställa personal till att lösa. Detta hindrar dock inte deltagare från att prova på olika arbetsmoment, så länge man inte har eget ansvar för resultatet och handledning garanteras.

Försäkringar: Deltagarna är försäkrade under de perioder som Arbetsförmedlingen beviljat insatserna, men handledaren är ansvarig för deltagarnas arbetsmiljö och därmed också att säkerhetsföreskrifter är kända och följs.

Anställning: Arbetsgivaren/Projektet har alltid möjlighet att erbjuda deltagare någon form av anställning. Både efter avslutad praktik/arbetsträning, men även parallellt med sådana insatser i form av timanställning eller deltid. På så sätt kan deltagaren arbeta/producera inom projektet i viss omfattning med lön och utan krav på handledning under dessa timmar. Viktigt i så fall att ett tydligt schema definieras eller att anställning erbjuds utanför ramen för praktik/arbetsträning för att undvika missförstånd som påverkar ersättningar/försäkringar.

Anställningsstöd: Om anställning erbjuds och kriterier för anställningsstöd uppfylls, kan arbetsgivaren/projektet få reducerade lönekostnader för en eller flera deltagare. Detta kan vara i form av återbäring av arbetsgivaravgiften i någon omfattning eller annan ekonomisk kompensation från Arbetsförmedlingen. Överenskommen lön betalas alltid till fullo ut av arbetsgivaren till den som anställts. Arbetsförmedlingens ekonomiavdelning betalar sedan ut det beviljade ekonomiska stödet till arbetsgivaren i efterskott, när det rekviderats av arbetsgivarens lönekontor.

Arbetsförmedlingen fattar beslut om aktuella anställningsstöd under en viss period. Oftast som längst 12 månader, men i vissa fall kan även en förlängning vara möjlig om fortsatt anställning kan erbjudas.

SIUS-konsulent: Den som har nedsatt arbetsförmåga på grund av en funktionsnedsättning och har behov av särskilt stöd inför och under en anställning kan beviljas stöd av SIUS-konsulent på Arbetsförmedlingen. Denne hjälper till vid introduktionen på en arbetsplats, max sex månader. Stödet trappas sedan ned successivt och upphör när arbetsuppgifterna kan utföras självständigt. Själva anställningen påbörjas efter introduktionstiden.

5.5.2 Hinder, möjligheter och önskemål

Hubben kommer inte att ha en handläggare som kontaktperson, utan många handläggare kommer att vilja placera sina klienter där om många tjänster erbjuds. Det skapar inte en stark relation mellan hubben och arbetsförmedlingen, vilket försvårar deras möjligheter att hitta rätt kandidater.

I stället för att bara låta handläggarna finna lämpliga kandidater finns möjlighet att gemensamt arrangera regelbundna rekryteringsträffar. Där kan många potentiella medarbetare få en chans att bekanta sig med hubben, bättre förstå arbetsuppgifterna och träffa arbetsledare etc. Det kan vara värdefullt om hubben vill vara en plats med visst inflöde av personer som har någon form av stöd.

De personer som kommer att jobba som handledare rekommenderas att gå Skolverkets handledarutbildning, som är en gratis internetbaserad kurs.

När det finns en tydligare bild av vad för verksamheter som ska rymmas inom hubben, återkom för diskussioner om vilka stödåtgärder och flöde av personal som kan vara lämpliga.

5.6 Socialförvaltningen, Lunds kommun

Den som är arbetslös vänder sig normalt till Arbetsförmedlingen för att få hjälp samt bli berättigad till försörjningsstöd eller a-kassa. Den som behöver extra stöd, till exempel personer med psykiska funktionshinder, kan vända sig till socialförvaltningens arbetsmarknadskonsulenter.

Tanken är normalt att klienterna ska erbjuda personligt utformade arbetsuppgifter för att på sikt kunna få ett jobb. Det sker genom matchning med intresserade arbetsgivare. I de fall avståndet till arbetsmarknaden är lång kan kommunen även erbjuda anpassade arbeten på de egna verksamheterna Råby gård och kretsloppsgruppen. De jobbar med bland annat hantverk och parkarbete.

Vissa klienter kommer aldrig gå till vanligt arbete utan behöva sjukbidrag under lång tid. För dem finns Arbetscentrum, med aktiviteter inom till exempel sömnad och verkstad.

5.6.1 Hinder, möjligheter och önskemål

Generellt för de åtgärder Socialförvaltningen använder sig av är att det inte ska vara något krav på produktivitet från klienten. Ett första steg i arbetsträningen kan vara att komma i tid och förhålla sig till kolleger, för att sedan få mer kvalificerade uppgifter. Åtgärderna är arbetsförberedande, inte arbete.

Socialförvaltningen har krav på sig att minska utgifterna och de egna verksamheterna har ont om resurser. Någon utökad verksamhet med förberedelse för återanvändning i deras regi är därför inte möjlig i nuläget. Råby gård och Arbetscentrum är däremot tänkbara mottagare av insamlat material, framförallt om det sänker kostnaderna.

Socialförvaltningen vill gärna finna platser för tidsbegränsad arbetsträning. Försörjningsstöd betalas ut av Arbetsförmedlingen. LRV bör se till att handledning finns och gärna möjligheter till fortsatt anställning.

5.7 INitiativevet Lunds designverkstad

INitiativevet Lund (IL) är en EU-finansierad satsning inom verksamhetsperioden januari 2017 och augusti 2019 med Coompanion Skåne som projektägare. Fokus för projektet är återanvändning och socialt företagande. IL:s designverkstad har sin lokal på Linero torg, och hyran sponsras idag av LKF. Projektledare för IL är Junaidah Minnhagen. Verksamheten är en arbetsträningsplats med målgruppen individer på väg in på arbetsmarknaden. IL omfattar flera aspekter med syfte att den enskilda individen ska kunna komma in på arbetsmarknaden, vilket också omfattar gemenskap.

Projektets organisation omfattar åtta anställda och 33 deltagare. Bland deltagarna finns individer ifrån bland annat Afghanistan, Irak, Iran, Syrien och Eritrea. 15 deltagare är verksamma på designverkstaden på Linero, och resten är verksamma inom matlagningsverksamheten. På designverkstaden tillverkas bland annat läderprodukter som förkläden, väskor, laptopväskor och mobilväskor. Inom verksamheten bedrivs också möbeltapetsering av skänkta möbler. Svenskundervisning och dataundervisning är också en del av IL. Bland deltagarna finns både de som är nyanlända, och de som har varit länge i Sverige utan att komma in på arbetsmarknaden. Svenskundervisningen bidrar till integration, med bland annat syftet att den enskilde deltagaren självständigt ska kunna ta del av innehållet i myndighetspost, som exempelvis brev ifrån Skatteverket. Tanken är att IL i framtiden ska bli ett socialt företag drivet av deltagarna, vilket omfattar bland annat att lägga beställningar och sköta mail. I detta fyller dataundervisningen en roll, då flera av deltagarna saknar egen dator. Undervisningen leder till att det blir mer naturligt för deltagarna att kommunicera via mail.

Figur 17. Svenskundervisning är en del av verksamheten.

De största utgifterna för IL är de för personalkostnader och lokalhyra. Det finns en önskan inom IL att göra verksamheten till ett socialt företag oberoende av yttre finansiering, och IL undersöker idag vilka produkter som är lönsamma att tillverka för försäljning. Verksamheten har för avsikt att nischas sig mot premiumprodukter, med en större produktion av läderprodukter som exempelvis laptopväskor. Vid ett utökat återanvändning av möbler kan en större lokal behövas, vilket kan leda till höga kostnader om verksamheten blir ett självständigt företag. Om verksamheten blir självständigt kan det också bli aktuellt med ett lån av lastbil en gång per vecka för transport. Idag sköts logistiken kring IL:s material främst av kunder som lämnar och hämtar varor.

Framgångsfaktorerna för IL:s verksamhet har beskrivits bestå av de människor som finns inom verksamheten. Bland de som lyftes fram finns individer som i sitt hemland haft yrken som sömmerska, skräddare, kock samt designer inom keramik och möbeltapetsering. Ett flertal av individerna har 20-30 års arbetslivserfarenhet, men har hittills inte kommit in på den svenska arbetsmarknaden, vilket tros bero på en avsaknad av kontakter. Dessa individer beskrevs dock inneha en stark drivkraft, framtids tankar och en vilja att komma in på arbetsmarknaden.

5.7.1 Historik och samarbeten kring återanvändning

Innan IL startades var Junaidah projektledare på Folkuniversitetets projekt Mötesplats Maggan. Inom projektet anordnades en matfestival med provsmakning av mat ifrån olika länder, lagad av kvinnor verksamma inom projektet. Responsen ifrån matfestivalen var positiv, och gav bekräftelse och ökat självförtroende för de kvinnor som var delaktiga. I samarbete med innovationscentret Lusic vid Lunds Universitet startades sedan Together Thursday med gemensam matlagning en gång i veckan. Detta blev sedan en katalysator för det som senare blev IL. Under förstudien för projekt IL träffade Junaidah Claes Dorthé, som driver C. Dorthé Möbelsnickeri och undervisar i formgivning och möbelsnickeri vid Lunds Universitet. Han hjälpte senare till att starta upp designverkstaden på IL. Claes tog även fram mallen för laptopväskor, som idag skapas på designverkstaden och säljs sedan i april.

IL har ett samarbete med både Arbetsförmedlingen och Socialförvaltningen i Lunds kommun. IL bedriver också ett samarbete med det sociala företaget Yallatrappan i Malmö, och skapar även kuddfodral åt ett mindre företag som tillhandahåller material åt IL. Bland de åtta anställda inom IL finns en person ifrån Yallatrappan i Malmö, Claes Dorthé och två anställda ifrån Lunds Öppna Verkstad. IL arbetar på Lunds Öppna Verkstad en gång i veckan. I samma lokaler är även Holma Folkhögskola verksamma, och tillsammans med IL har det inletts samtal för samverkan kring odling på Brunnshög. Folkhögskolan har odlingskunskaper, och bedriver odling på Brunnshög redan idag.

Figur 18. Omklädnig av galgar och möbler är delar av verksamheten, liksom sömnad.

5.7.2 Hinder, möjligheter och önskemål

Det finns en önskan om att ta emot material för återbruk inom IL. Vid dialog med LRV i januari 2017 diskuterades återbruk av tyg och möbler. Då var det dock inte möjligt för IL att få närmare information kring vilket material som kommer in till LRV för återbruk. Av denna anledning har det hittills inte förts en vidare dialog med LRV. De föreslogs även ta emot trä ifrån återvinningscentral vilket då inte ansågs möjligt eftersom det skulle kräva arbete på Lunds Öppna Verkstad mer än en dag per vecka.

För designverksamheten behövs material både för återbruk och för IL:s pedagogers undervisning i återbruk. IL:s designverkstad har ett intresse av att ta emot exempelvis läder. Detta inhandlas idag billigt ifrån längre norrut i landet. Det är dock IL:s uttryckliga önskan att lädret tillhandahålls av lokala verksamheter av miljö- och klimatmässiga skäl.

IL har ett behov av stolar och tyger. Även soffor, sängar, övriga möbler, skåp samt keramik är av intresse. Tänkbara samarbetspartners för IL är idag exempelvis LRV, Erikshjälpen och Emmaus.

Det finns tankar inför framtiden på att utveckla återbruket inom matlagingsverksamheten till att omfatta matsvinn ifrån exempelvis ICA eller COOP. Det finns en önskan om att inom IL, om verksamheten blir ett socialt företag, starta ett Zero Waste Café utan plastförpackningar och matsvinn.

Bland IL:s 33 deltagare är det många som lever i utanförskap och som inte vet hur det svenska samhället fungerar. Detta omfattar bland annat kunskaper om sortering av avfall. En väg till ökad återanvändning vore om LRV kunde tillhandahålla IL en föreläsare på området sortering.

För ökad återanvändning vore det också önskvärt om LRV kunde erbjuda tjänsten att komma ut en gång per månad till deras verksamheter och samla in återanvändbart material som annars hade slängts. IL har intresse av det insamlade materialet, men saknar möjlighet för egen finansiering av transport med egen lastbil med endast de medfinansieringsmedel som finns idag. Av denna anledning är det önskvärt att LRV står för transporten.

5.8 AF Bostäder

AF Bostäder (AFB) är södra Sveriges största studentbostadsföretag med sina ca 5900 studentboenden. AFB var tidigare en integrerad del av Akademiska Föreningen. Idag drivs dock AFB som en stiftelse, och all avkastning går tillbaka till verksamheten. AFB:s arbete leds genom huvudprocesserna bostadsutveckling, försäljning och fastighetsutveckling. AFB:s hållbarhetstänk grundar sig i en förståelse för bostadsföretagets roll i samhället. Utveckling och förvaltning av studentbostäder sker med miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet i beaktande.

5.8.1 Hinder, möjligheter och önskemål

Till AFB:s större byggprojekt är förmodligen inte återanvändning av material ifrån återvinningscentral lämpliga. Det finns ett behov av enhetlighet för sådan byggnation, vilket inte kan förväntas uppnås genom att nyttja material ifrån återvinningscentral. Beträffande återanvändning av material ifrån ÅVC för AFB:s hyresgäster är att material, då det har inkommit till återvinningscentral, inte är tillgängligt för privatpersoner. Ett annat hinder för återanvändning är att hyresgästerna ofta saknar bil, vilket gör ÅVC relativt otillgängligt för att hämta sådant material som eventuellt skulle vara tillåtet.

Universitetet lyftes fram av AFB som tänkbara aktörer att samarbeta med kring återanvändning, då det finns många studenter med mycket kunskap. Fastighetsbranschen och medborgarna lyftes också fram som tänkbara för samarbete, eftersom det är ifrån dessa som avfallet ursprungligen kommer.

Inom AF Bostäders verksamhet finns det hyresgäster som är intresserade av möbler, vilka beskrivs som populära för återanvändning. Då studenter ofta har begränsade ekonomiska tillgångar är återanvändning fördelaktigt. Idag har AFB inlämning för återanvändning av textil, men inte av trä och metall. I fråga om intresse för återanvändning av material ifrån kommunala återvinningscentraler framstår det som oklart om detta skulle vara intressant för AF Bostäder. Möjligen skulle material för renovering på mindre skala vara tänkbart. Återanvändning beskrevs av AFB som ett potentiellt medel för ekonomisk vinning, med positiva effekter som minskad miljöpåverkan och minskat ekologiskt fotavtryck.

För att öka återanvändningen av material ifrån kommunala återvinningscentraler framkom ett önskemål om kvartersnära återbrukscentraler, eftersom det ska vara nära till hands att lämna och hämta material för återanvändning.

5.9 Olof Kolte, Lunds Universitet

Olof Kolte är civilingenjör och designer. Han undervisar vid Industridesignskolan vid Lunds Universitet, och driver designstudion Olof Kolte Design i Malmö. Olof har bland mycket annat skapat ett designmanifest, som bland annat omfattar en övergång ifrån linjärt till cirkulärt tänkande och cirkulära förpackningssystem. Olof intervjuades för att ge en designers syn på möjligheter med och hinder för återanvändning av material ifrån återvinningscentraler.

5.9.1 Utmaningar med produktskapande genom återanvändning av trä och metall

De främsta utmaningarna med att skapa produkter av material ifrån ÅVC att det ofta handlar om sammansatta produkter, vilket är ett problem på tillverkningsstadiet. Trä ifrån återvinningscentral beskrevs som problematiska att återanvända. En utmaning som lyftes fram är orenheterna hos det trämaterial som kommer in på återvinningscentral, exempelvis giftiga färger och fogsium. Trä med spikar i kan vara besvärliga att hantera, då de exempelvis inte går att hyvla utan att ta bort spikarna först. Metaller ansågs främst betrakta som en råvara att ta tillbaka till smältverk, det vill säga återvinning. För att material ska vara av återanvändbar karaktär behöver de även vara rena och separerbara.

5.9.2 Problemet med "end-of-pipe solutions"

Ursprungsläget med "end-of-pipe solutions" relaterade till återanvändning beskrevs inte som önskvärda, då linjära system till skillnad från naturens alla cykliska system, utarmar och förstör de cykliska systemen. Material bör ingå antingen

1. i en "naturlig cykel", d.v.s. vara biologiskt nedbrytbara utan att kontaminera, eller
2. i en materialcykel i vilken materialet kan gå tillbaka till råvaruproducenter (vilket beskrevs vara fallet för exempelvis metaller).

Det krävs ett strikt producentansvar ifrån grunden för att se till att avfall inte uppkommer. Industrin bär ett ansvar, då kvaliteten på produkter har sänkts så att de behöver slängas. En reglering av förpackningsindustrin krävs, då mycket pengar tjänas på förpackningar. Det är önskvärt med ett pantsystem för avfall, exempelvis metall. Detta skulle kunna tillämpas både på nationell och på lokal nivå. Ett juridiskt hinder för att återanvända material ifrån ÅVC är då att materialet är kommunens egendom.

5.9.3 Möjligheter och önskemål

Produktkategorier som i sin natur är linjära kan Olof Kolte inte hjälpa till med. Men i hans roll som designer ligger förutsättningar för att kunna bidra till utformning av cirkulära produkter. Olof kan också bidra i diskussionen kring linjära och cirkulära produkter. Ovanstående kan han bidra med i egenskap av konsult.

Som förslag till Lunds kommun föreslås han en studie av flödet av inkommande avfall med syftet att undersöka beteendet hos de som slänger. Malmö Återbyggdepå föreslås som ett exempel att studera och ta efter, då de besitter mycket information inom och erfarenheter från att ta tillvara material ifrån byggsektorn.

5.10 Claes Dorthé

Claes Dorthé är utbildad möbelsnickare, och undervisar vid Lunds Universitet inom möbelsnickeri och formgivning på Arkitektskolan samt Industridesignutbildningen. Claes driver också C. Dorthé Möbelsnickeri, med ett fokus på hållbara och närproducerade möbler.

5.10.1 Återanvändning av trä

En utmaning med att återanvända trä ifrån ÅVC är det sorteringsjobb som krävs. Vilket trä som behövs beror på vilken produkt som ska skapas, och trä av samma träslag behöver sorteras ut. Detta kan vara tids- och energikrävande att göra med det trä som finns att tillgå på återvinningscentral. Vad som sedan ska göras med materialet är en utmaning, då det behöver hittas en tänkt produkt som går att tillverka av materialet och en marknad för denna produkt.

Om träaterialet är återanvändbart eller inte beror på vilken produkt som är tänkt att skapas. Claes nämnde ett projekt i vilket två studenter, i samarbete med SNEGO, använde återanvänt trä ifrån återvinningscentral för att skapa produkter. Trämaterialet är dock svårt att använda i den form den är i vid återvinningscentralen för att skapa säljbara produkter, utan behöver bearbetas först. Materialkvaliteten är då inte särskilt viktig, eftersom materialet processas innan användning. Mer relevant än formen på materialet är dess egenskaper. Användningsområdet styr. Exempelvis kan trä malas ner till träfibrer för att användas som isolering eller ge ljuddämpning.

5.10.2 Möjligheter och önskemål

Claes arbetar idag för INitiativet Lund, och bidrar med tankar kring återanvändning. I egenskap av lärare vid Lunds Universitet arbetar han också tillsammans med studenter. Återanvändbara produkter och "upcycling", alltså reparation och restaurering, är en del av undervisningen.

Claes nämner att färdigprocessat granulat kan vara en intressant produkt att ta emot ifrån Lunds Renhållningsverk, under förutsättning att det finns en malstation för detta på anläggningen. Dock bör det kanske betecknas som återvinning snarare än återanvändning. Det är osäkert om det är av intresse för Claes att ta emot övrigt material ifrån Lunds Renhållningsverk, då detta endast är aktuellt om materialet kan fylla en funktion för en lämplig produkt. Däremot kan Claes vara en tillgång för att tänka ut lämpliga produkter utifrån egenskaperna hos det tillgängliga träaterialet, möjligen med användningsområden som ljuddämpning i kontorsmiljö.

För att underlätta ökad återanvändning är det önskvärt med ett samarbete mellan LRV, producenter, produktutvecklare och industrin. Ett sådant samarbete ligger också i Claes Dorthés intresse. Syftet med samarbetet bör vara att i ett tidigt skede, då material tas fram för att skapa produkter, blicka på bred front för att skapa en produkt som i slutändan är återanvändningsbar. En möjlig fråga att lyfta med industrin är hur produkter kan återanvändas igen, d.v.s. få ett tredje liv. Det är relevant med en dialog som involverar Lunds Renhållningsverk, exempelvis kring vilka krav som ställs på träfiber med fuktkvot och träslag i beaktande för framställning av granulat.

5.11 Svaneskolan

Svaneskolan är en högstadieskola i centrala Lund. Trä- och metallslöjdläraren på skolan, Jessica Lundquist, har intervjuats för att undersöka potentialen för återanvändning av trä och metall i sin undervisning.

Återanvändning ingår redan idag i trä- och metallslöjdsundervisningen. Det ses som positivt och önskvärt med vinster för eleverna som följd. Ökad återanvändning kan stärka elevernas bild av att Svaneskolan arbetar för återanvändning, och tillgång till ett bredare urval av material bidrar till att det blir lättare för eleverna att uppnå resultat inom undervisningen. Ekonomiska besparingar ifrån inköp av slöjdmaterial, som ersätts med återanvänt material, skapar möjligheter att köpa saker till eleverna som det inte skulle ha funnits förutsättningar för annars.

5.11.1 Hinder, möjligheter och önskemål

I dagsläget levereras slöjdmaterialet till skolan. För att kunna hämta material ifrån ÅVC krävs bil, och det framstår inte som en god lösning för skolan att tillhandahålla en bil för endast detta ändamål. Ett tänkbart alternativ är att nyttja en bil gemensamt med andra skolor. En grundförutsättning för att trä och metall ifrån ÅVC ska kunna användas för slöjd på Svaneskolan är att materialet inte innehåller lim eller gifter. Materialet behöver därför vara obehandlat. Av denna anledning är exempelvis inte MDF eller övriga spånskivor av intresse. Se kapitel 4.3.3 för mer information. Det finns i övrigt inga kända övriga hinder för själva användandet av material ifrån ÅVC i undervisningen.

Jessica Lundquist sköter beställning av material för trä- och metallslöjd (men rådfrågar dock rektor vid oklarheter). Vad gäller upphandling av material för slöjd finns det ramavtal.

Det finns ett önskemål om att göra metall till en större del av trä- och metallslöjden. Metall är dyrt att köpa in, och är därför av intresse att få ta del av gratis. Möjligheten för återanvändning beror dels på om metallen är lämplig som slöjdmaterial, och om den går att lagra på en mindre yta. Det finns ett intresse för plåttak, för att kunna erbjuda eleverna likformiga metallstycken, och metallstänger som inte är för tjocka för att vara böjbara. Diverse mindre metallbitar kan också vara av intresse.

Det trä som anses vara återanvändbart inom slöjdverksamheten är plywoodskivor och planhyvlade spillbitar av varierande längder, dock minst en halvmeter långa. Även tjockare trästycken, av ca 2,5 tums tjocklek, är av intresse eftersom dessa kan användas för tillverkning av träskålar.

För att öka återanvändningen av materialet som finns att tillgå på ÅVC, anses det som önskvärt med en station på anläggningen för material till återanvändning där skolan kan ta det som behövs. Det hade också skänkt rätt förutsättningar för logistiken om Lunds kommun kunde bidra med en skåpbil som skolor kan frakta material för slöjd i. Denna skåpbil skulle föreslagsvis kunna vara en skåpbil som redan används av Lunds kommun, men som endast används i begränsad utsträckning.

6 Goda exempel

Det finns många sätt att öka återanvändningen på ÅVC. Flera kommuner har verksamheter eller mer eller mindre långt gångna planer där de samarbetar med privata företag och ideella organisationer. Ett fåtal goda exempel redovisas här, för att visa möjliga modeller för samverkan.

6.1 ReTuna återbruksgalleria i Eskilstuna

ReTuna Återbruksgalleria i Eskilstuna öppnade 2015 och har sedan dess fått mycket uppmärksamhet, även internationellt för sin affärsmodell. Här säljs allt från kläder, möbler och inredning till verktyg och cyklar. En del produkter restaureras eller designas om innan de säljs i butik. Återbruksgallerian drivs av det kommunala avfallsbolaget Eskilstuna Energi och Miljö. Visionen är att gallerian ska ses som vilken annan shoppinggalleria som helst och man ska inte få en "loppis-känsla" när man besöker den. Målet är att minska avfallet, agera som informationsplattform och skapa arbetstillfällen.

Initiativet till ReTuna kom från början av ett behov av en ÅVC i kommunen och det bestämdes att ÅVC:n skulle ha en del för återanvändning. Kommunen bjöd in Eskilstunas second hand-aktörer, högskola m.fl. för att utveckla idén. Utan urskiljning på anställningsform har ReTuna skapat ca 50 – 60 arbetstillfällen och gallerian får ca 600 – 700 besökare i veckan. Här ingår dock också besökare till konferenslokalerna.

6.1.1 Affärsmodell

Idag består ReTuna av 14 butiker, miljöutbildningen "Recycle Design – Återbruk" som drivs av Eskilstuna folkhögskola, konferenslokaler och ett KRAV-märkt café. Öppettiderna för gallerian är måndag till fredag 10 – 19 och lördag till söndag 10 – 15. De generösa öppettiderna ska kunna likställas med en konventionell galleria.

Insamling av material och produkter till återanvändningsaktörerna sker i den s.k. Returen. I Returen finns depåer (ytor) för var och en av återanvändningsaktörerna. Personalen på Returen sorterar inkommande produkter till respektive depå efter egen kunskap och butikernas önskelistor som uppdateras efter behov. Att återanvändningsaktörerna finns i samma byggnad är en fördel då detta förenklar kunskapsöverföringen.

I butikshyran ingår depå-yta samt det material som butikerna får. När material når depån är det hyresgästens ägodel. Det är en intern bestämmelse att besökaren inte skänker till specifik hyresgäst utan till Eskilstuna Energi och Miljö. Depå-ytan ligger på ca 5 – 15 kvm beroende på typ av verksamhet. Vid ingången till Returen kan besökaren även själv lämna böcker, elektronik och textil till återanvändning i burar. Till Returen kommer fortfarande mer material än vad butikerna behöver och mycket slängs fortfarande och skickas till ÅVC:n. Det inkommande materialet vägs inte. Returen rensas varje fredag eftersom mycket material kommer in under helgerna.

Figur 19. Några av butikernas depåer där insamlat avfall sorteras.

Personalen på Returen är inhyrda från AMA, kommunens arbetsmarknadsavdelning. Personalen skickas på utbildning, går på föreläsningar hos gästföreläsare och får även kunskapsutbyte av deltagare och lärare på folkhögskolans utbildning.

6.1.2 Samarbeten med återanvändningsaktörer

Bland gallerians 14 butiker finns övervägande kommersiella företag/enskilda firmor, men också välgörenhetsorganisationer, se Tabell 6. Totalt arbetar 50 personer i byggnaden. Innan en butik etablerar sig i gallerian måste affärsplanen godkännas. Här krävs bland annat att företaget/organisationen ska vara intresserade av att tjäna miljön, men även att man ska kunna vara kommersiell och ekonomisk gångbar.

Tabell 6. Butiker/återanvändningsaktörer i ReTuna återbruksgalleria. Butikerna består av en välgörenhetsorganisation (Stadsmissionen), ett socialt företag (ReBuyke) och kommunens egen butik AMA. Resterande består av kommersiella företag.

Butik	Kort beskrivning
AMA Outlet	Kommunens arbetsmarknadsavdelning. Denna bemannar även Returen. Verkstäder utanför ReTuna säljer sina produkter i butiken tillsammans med produkter som handfat, spikar, dörrar mm.
Stockholms Stadsmission	Socialt företag med second hand-butik. "Crazy Monday" med 50 % rea på allt. Har även en del arbetsträning och ska börja med Re-make.
ReBuyke	Socialt företag. Säger bland annat helt oanvända träningskläder som Stiga ⁴ -fabriken i närheten skänkt. Cyklar repareras och säljs med garanti.

⁴ Stiga har även startat initiativet "Panta Pulkan". Inlämnaren får 20 kr i pant när hen lämnar in pulkan som sen skickas till industrin för återtillverkning.

Vii Cargo	Erbjuder hemkörning och hämtning av möbler/flyttkartonger.
ReTuna Design	Säljer och restaurerar/renoverar begagnade möbler t.ex. byråer, soffor, fätöljer, skrivbord, lampor och annan heminredning och dekoration.
Små Busar	Fokus på begagnade barnartiklar. Säljer även filter tillverkade av ekologiska eller återanvända tyger.
re:Computer:IT	Säljer begagnade IT-produkter och erbjuder 3 månaders garanti.
ReBox	Hyr ut flyttkartonger och säljer även hemleverans i Eskilstuna, Västerås och Stockholm. Använder återanvändbara flyttkartonger som lämnas in i Returen av besökare. Sälja i gallerian utan personal via Swish.
ReTuna Kök och Hem	Second hand-butik som säljer porslin och köksprodukter samt t.ex. egentillverkade lampor gjorda av gammal köksutrustning.
Re:Pets	Hantverksföretag som kombinerar gammal och nytt för att skapa produkter för husdjur.
Ecoflor	Blomsterbutik som säljer miljöcertifierade växter. Krukor och andra produkter är återanvända.
Re Moda	Säljer ommålade och renoverade möbler och inredningsprodukter.
Sörmlands Museum Webbshop	Säljer produkter man kan se i deras monter. Vid beställning skickas produkterna hem till kunden.
Café Returama	KRAV-märkt Café som drivs av AMA.

Bland de produkter som är svåra att sälja återfinns böcker. Sedan slutet på 2016 har vissa speciella böcker plockats ut för försäljning av utbildningsansvarig på folkhögskolan (som tidigare var bokhandlare). Barnböcker går lite bättre att sälja, men majoriteten av böckerna förbränns då det är för stora volymer att ta hand om och liten efterfrågan. Även krukor kommer in i stort överflöd, endast en liten del kan tas omhand av blomsterbutiken Ecoflor.

Förutom butikerna som nämnts ovan kommer också Myrorna och Human Bridge och hämtar textil för återanvändning. Gallerian vill nu även utöka butiksutbudet och söker bland annat Eko-frisör/ekologisk skönhetsvårds, barnbutik, designers, hantverkare, tapetserare, kreativ verkstad och en tool-pool eller liknande delningsverksamhet.

I återbruksgallerian finns också Eskilstuna Folkhögskola som bedriver en ettårig heltidsutbildning i Re-design. Utbildningen har funnits i 10 år och driver även en del arbetsträning. Tre elever går utbildningens andra år där eleverna jobbar i projekt på halvtid. Eleverna på utbildningen får ibland uppdrag av olika företag, t.ex. av byggföretaget NCC som ville ha hjälp med att hitta nya användningsområden för lyftstroppar från byggsektorn som ofta bara används en gång av säkerhetsskäl. Folkhögskolan jobbar ofta med att hitta nya användningsområden för produkter och material som även butikerna har svårt att använda.

6.1.3 Kostnader och intäkter

Försäljningssiffror visar att det såldes produkter för 760 000 kr under det första kvartalet 2017. Bäst försäljning sker under sommaren då många turister kommer på besök. Minst försäljning sker under december månad; till julklapp är det inte lika populärt med begagnade prylar.

Butikerna har första året fått en hyresreduktion. Butikernas lokalhyra ligger på 1000 kr/ kvm i årshyra⁵ under 2017. Från och med januari 2018 höjs hyran till 1400 kr/ kvm i årshyra vilket är den rekommenderade årshyran. Den rekommenderade årshyran är reducerad mot den riktade årshyran på 1680 kr/kvm i årshyra. För efterföljande år föreslås en ökning på 2 % per år.

Bland butikerna är det Stockholms Stadsmission som ekonomiskt går bäst. De har en stor butik med brett och stort sortiment och sitter på mycket kunskap om begagnade föremål. Idag är vinsten lite för låg för att butiksägarna ska vara helt nöjda. Det är ingen som går med förlust, butikerna klarar sina kostnader och den egna lönen, men har inte råd att anställa fler. Baksidan med detta är att det blir långa arbetstimmar i och med de långa öppettiderna.

I kostnadsposterna för att driva ReTuna ingår personalkostnad (en centrumledare), kommunikationskostnader (ca 100 000 kr per år) och depåpersonal som hyrs in från AMA (taxefinansierat). Om Returen hade bemannats av egen personal istället för AMA:s så hade dessa kostnader ökat. Tolv personer från AMA jobbar i skift på Returen. En fastighetsskötare hyrs också in, men utan jourkvällar och helger som är önskvärt för att kunna erbjuda återanvändningsaktörerna samma service som en "vanlig" galleria har. Andra roller som skulle vara önskvärda för att utveckla verksamheten är en kommunikatör för att sprida information på sociala medier mm. samt dekoratörer för skyltning och kundbemötande vilket är en viktig framgångsfaktor.

En annan kostnad är ombyggnadskostnader. I ReTunas budget ingick från början en post för reparationer/ombyggnader. Detta har varit positivt eftersom många förändringar har krävts för att skapa förutsättningar för butikerna. Ett kostnadsexempel på en ombyggnad är 40 000 – 60 000 kr för att skapa utrymme för barnbutik inkl. låsinstallationer, gallergrindar och glaspartier.

6.1.4 Hinder och möjligheter

En lärdom från ReTuna är att utemiljön är viktig, det besökaren ser på väg till återbruket. Här finns stor möjlighet för konstnärer och formgivare att skapa och höja statusen. I framtiden vill ReTuna också hålla i workshops i gallerian kopplat till återanvändning och miljö.

En fallgrop som identifierats är bristen på entreprenörskap i branschen i Eskilstuna, vilket kan bli ett problem på sikt om man inte skulle hitta rätt etableringar för gallerian.

⁵ I hyran ingår material från Returen, wifi, marknadsföring, övriga personalutrymmen, fastighetsskötsel, centrumledare, kalendarium, fastighetsskatt, grundinstallation för ventilation, postfack, sophantering, värme, vatten, parkeringsplats och kundräknare (besökare på gallerian). Sedan kan man också lägga till sophantering för verksamhetens avfall, renhållning i butik, el, inredning, drift, företagarförening och lagerutrymme (700 kr/kvm i årshyra).

6.2 Växjö återbruksby

I anslutning till Norremarks ÅVC i Växjö planeras en återbruksby som är tänkt att vara klar till 2019. Här ska besökare kunna lämna saker de inte längre behöver för återanvändning, reparation eller redesign. ÅVC:en i Norremark byggs om på ny plats eftersom den nuvarande lokaliseringen är underdimensionerad för det antal besökare som ÅVC:en mottar idag.

Idén för återbruksbyn kom ursprungligen från det sociala företaget Macken som under många år har arbetat med återanvändning i Växjö. De samlar in produkter och har verkstäder t.ex. en syateljé och en cykelverkstad där de reparerar saker, har loppmarknader och skapar arbetstillfällen för bland annat nyanlända. Macken hörde av sig till kommunen eftersom de ville samla verkstäderna på samma ställe och i anslutning till en ÅVC. En förstudie finansierades av VINNOVA: Projektrapport för planeringsprojektet Växjö återbruksby "Ett centrum för Återbruk och Cirkulär Ekonomi", 2015, och politikerna i kommunen bestämde att återbruksbyn skulle byggas. Rapporten är även fylld av idéer om vilka verksamheter som kan återbruksbyn kan innehålla, intressant även för hubben.

6.2.1 Affärsmodell

Ursprungligen var det en målsättning och en politisk önskan att byggnationen till återbruksbyn skulle finansieras med marknadsmässiga hyror från återanvändningsaktörerna. Det visade sig dock vara få aktörer som var intresserade av detta upplägg, framförallt bland välgörenhetsorganisationer och sociala företag. Därför har det nu förankrats hos kommunalråd att kommunstyrelsen behöver gå in som en garant under det inledande skedet för att stå för glappet mellan hyresintäkter och de fasta kostnaderna. Hur länge kommunen täcker upp för dessa kostnader har ännu inte beslutats.

Ambitionen är att alla produkter som inte är farligt avfall som kunna tas emot på återbruksbyn, bland annat textilier, sport- och fritidsutrustning, elektronik och byggmaterial. Även produkter som är trasiga och som kan repareras i verkstäder vill man kunna ta emot. Däremot är det i detta skede oklart i vilken utsträckning det kommer att finnas verkstäder. Ursprungstanken var en verkstad per material/produkttyp, men det pågår diskussioner om att istället ha en allmän yta för reparationer.

Tanken är att produkterna tas emot av kommunens personal som även sköter lagerhantering likt ReTunas system. Varje aktör får skriva upp sig på en egen kategori, t.ex. cyklar. Fördelningen av material sker sedan av part som inte har något säljintresse (kommunal personal). Växjö återbruksby vill inte att kommunal verksamhet konkurrerar med återanvändningsaktörer, varpå all försäljning sker via dessa.

6.2.2 Samarbeten med återanvändningsaktörer

I dagsläget ska Växjö återbruksby samarbeta med återanvändningsaktörerna Emmaus, Human Bridge, Macken som tidigare nämnts, samt Tempus, en återanvändningsaktör med fokus på cyklar. Det har funnits en politisk vilja i Växjö att se mångfald i olika företagsformer, både välgörenhetsorganisationer och kommersiella enskilda och större företag. Därför har man också vänt sig till kommersiella företag, men intresset är litet och det är mest sociala företag och välgörenhetsorganisationer som är intresserade av upplägget. Kommersiella företag är mer

intresserade av att lämna material, alltså vissa delar av affärmodellen, men vill inte verka på platsen.

Vid planering av vilka aktörer Växjö återbruksbyn skulle samarbeta med bjöd man in olika återanvändningsaktörer till träffar för att se vilka företag som skulle vara intresserade, något som har varit till stor hjälp för att kartlägga intresset. En träff anordnades för byggföretag och en annan för företag inom avfallsbranschen.

Som en förberedelse på vilket typ av material som kan samlas in och vilka mängder som är att vänta har man under tiden ÅVC:n byggs om satt igång en insamling i anslutning till dagens ÅVC. Materialet skickas till återanvändningsaktörerna.

Ett förslag i ovan nämnda rapport är att inrätta ett råd av befintliga aktörer för att avgöra vilka nya aktörer som ska bjudas. Rådet tar fram kriterier för vilka aktörer som skulle komplettera dem själva och vilka som skulle skapa en konkurrenssituation. Det är ett upplägg hämtat från hur varuhus planeras. Syftet är att skapa ett så heltäckande erbjudande till besökare som möjligt.

6.2.3 Kostnader och intäkter

Det långsiktiga målet är att intäkterna huvudsakligen ska komma från hyresintäkter, men också från den besparing man gör genom att minska mängden avfall som går till brännbart. Initialt kommer kommunstyrelsen troligtvis täcka upp för de fastighetskostnader som hyrorna inte kan finansiera. Det har funnits förhoppningar om minskade förbränningskostnader då mer återanvänds, men den effekten uppskattas vara liten i sammanhanget. En grov uppskattning på verksamhetens kostnader har gjorts och presenteras nedan. Notera dock att inga beslut har fattats kring detta.

En stor del av kostnaden kommer att utgöras av de fasta kostnaderna från fastigheten: 1,7 miljoner kronor per år (inklusive avskrivningar, räntekostnader och underhåll). Det är denna kostnad som behöver täckas med hjälp av hyrorna/kommunen för att driva själva fastigheten. Ytterligare 740 000 kr per år kommer gå till vägunderhåll, marknadsföring och framförallt lön till centrumledare, vilket finansieras med renhållningstaxan.

Andra utgifter man räknar med är sex arbetsmarknadsanställningar som sammanlagt kommer att kosta socialförvaltningen 900 000 kr per år. Verksamheten är beroende av denna form av anställning. Det krävs också en arbetsledning på plats, denna kommer dock att integreras med den närliggande ÅVC:n. Två anställda ska finnas på plats, delvis finansierade av lönebidrag och delvis av förvaltningens skattepengar.

6.2.4 Hinder och möjligheter

En svårighet är att det tar lång tid att komma överens om hur kostnaderna ska fördelast. Kommunen behövs som garant och socialförvaltningen behövs för arbetskraft för att det ska vara möjligt att bedriva verksamheten till en början.

En annan svårighet är att den tekniska förvaltningen i Växjö fått uppdraget att utveckla och bygga återbruksbyn som samtidigt är beroende av andra förvaltningar för att genomföra uppdraget men där kostnaden hamnar på den tekniska förvaltningen. För att undvika detta bör frågan lyftas tidigt innan uppdraget delas ut. Eftersom förhoppningen från början var att återbruksbyn skulle

finansiera sig själv, något som kanske är möjligt längre fram, har ingen hänsyn till detta tagits vid tilldelningen av uppdraget.

Definitionen av återanvändning har varit en viktig fråga. Om man ser återanvändning som en behandlingsform av avfall är det rimligt att det är en kostnad som ska täckas med renhållningstaxan precis som andra avfallsbehandlingsformer. När det inte ses som sådant är det svårt att motivera finansiering med renhållningstaxan och detta är ett hinder.

En åtgärd som Växjö genomförde för att bemöta en potentiellt besvärlig konkurrenssituation var att genomföra en "request for information", s.k. RFI, något man bland annat gör vid upphandlingar för att se marknadens intresse. Växjö skickade ut en RFI till ett antal verksamheter och företag. De frågade om de var intresserade av att etablera sig, samt om det fanns andra synpunkter på upplägg och utformning. De fick in fyra svar, alla var positiva till idén, men bara två var intresserade av att etablera sig i återbruksbyn. Då gjorde kommunens jurister bedömningen att de hade testat konkurrensen och att den var liten/obefintlig. Om det finns oro kring konkurrenssituationen kan detta vara ett sätt att bemöta det på, något som har varit till hjälp i Växjö.

6.3 Roslagstulls återbruk, Stockholm

Roslagstulls återbruk i Stockholm öppnades i slutet av 2015. Återbruket är anpassat så att besökare också kan komma med cykel eller till fots. Besökaren möts först av återbruket på ÅVC:n som man måste passera för att komma till avfallscontainrarna. Vid det bemannade återbruket kan besökaren skänka produkter som kan tänkas användas igen och sedan görs en sortering av personalen till de olika återanvändningsaktörerna som Roslagstull samarbetar med. Andelen mottagna produkter som går till återanvändning istället för återvinning/bortskaffning är 15 % jämfört med de övriga ÅVC:erna i Stockholm där siffran är 3 %.

Figur 20. Inlämningen på Roslagstull återbruk. Foto: Mimmi Epstein

Antalet besökare på återbruket har ökat över tid. 2016 (inkl. december 2015 då återbruket öppnades) hade man 30 828 besökare jämfört med 32 092 besökare jan – sept./okt 2017. Cirka 40 000 besökare förväntas 2017.

6.3.1 Affärsmodell

Roslagstulls återbruk är det första besökaren möts av när man kommer in i ÅVC:n. Besökaren kan här över disk lämna in föremål som ÅVC-personal (3 på plats) tar hand om och sorterar för de olika återanvändningsaktörerna som hämtar produkterna. Stockholm Vatten och Avfall betalar återanvändningsentreprenörerna för hämtning av produkterna 1 – 2 gånger i veckan eller vid behov, se mer under 6.3.3. Allt från kläder, cyklar, möbler till sport- och fritidsartiklar och barnvagnar kan lämnas in. Det som inte är återanvändbart lämnas sedan på ÅVC:n.

Gällande avtal ska göras om och i de nya har det gjorts en del ändringar eftersom man inte kan utforma det som en vanlig kravspecifikation – avtalen behöver anpassas efter de aktörer som finns.

Så fort ett material lämnas över disk så är det Stockholm Vatten och Avfall som äger produkten. Sen övergår ägandet till återanvändningsentreprenören när de hämtar produkterna. Återanvändningsleverantören kan inte komma och lämna tillbaka materialet som avfall, förutom att de kan göra en rensning på plats (i andra avtal kan det vara så att i avtalet ingår att entreprenören kan komma tillbaka med avfallet).

6.3.2 Samarbeten med återanvändningsaktörer

Idag samarbetar Roslagstulls återbruk med återanvändningsaktörerna Refurn (tar emot möbler), Myrorna och Stadsmissionen. Tidigare var även Röda Korset med men det samarbetet avslutades eftersom de inte helt klarade av flödena som uppstod. Ett annat krav som ställs är att återanvändningsaktörerna ska kunna rapportera hur mycket som slängs/återanvändas.

Valet av vilka återanvändningsaktörer man skulle samarbeta med baserades på hur specialiserade de var på en viss nisch av återanvändning, att de skulle klara av de flöden som uppstod och att de kan komplettera varandra. T.ex. så kanske en stol tas emot av Myrorna om inte Refurn vill ha den. På så sätt ökar man också återanvändningen. Fördelen med att samarbeta med t.ex. Stadsmissionen är att de har spridning och kan fördela produkterna mellan deras butiker.

Kunnig personal från återanvändningsaktörerna tas in ibland (eller i samband med hämtning) för att visa personalen vad som fungerar att sälja, en kunskapsöverföring som fungerat bra och även uppskattas av ÅVC-personal.

6.3.3 Kostnader och intäkter

Verksamheten finansieras av renhållningsavgifter, liksom övriga ÅVC:er. Stockholm Vatten och Avfall betalar 35 000 – 115 000 kr per år till återanvändningsentreprenören beroende på hur väl de följer ställda krav på behandling av produkterna. I avtalen ingår hämtning av material, avsättning i form av försäljning och återvinning av det som inte kan återanvändas, bemanna insamling på återbruket och utbilda ÅVC-personalen. Tidigare betalade Stockholm Vatten och Avfall inget för att produkterna ska hämtas.

En av kostnadsposterna är egen personal på återbruket, till skillnad från ReTuna använder Roslagstull sig inte av arbetsträning vilket skulle ge lägre kostnader men kräver också god arbetsledning. Det är också mycket fokus på att möta besökare, något som kan vara stressigt om man arbetstränar.

6.3.4 Hinder och möjligheter

En viktig lärdom från Roslagstull återbruk är att kommuner tänker olika vad gäller prioriteringar kring miljönytta, sociala nyttor och andra samhällsnyttor. Inför utvecklingen av Roslagstulls återbruk var det klart att miljönyttan får första prioritet eftersom kommunens uppdrag är att utnyttja resurserna på bästa sätt. Hur man förhåller sig till detta kan styra hur man utformar återanvändningsaktiviteter och vilket fokus man har.

En svårighet har varit att bygga upp bra förfrågningsunderlag anpassade till marknaden. Varor till återanvändning måste ses som en utvecklingsfraktion som anpassas efter en mer och mer mogen marknad. När Stockholm Vatten och Avfall först kom ut med förfrågningsunderlag till ett antal aktörer var dessa skeptiska till att man inte krävde 90-konto och att de inte gav poäng till de som arbetade socialt. En del återanvändningsaktörer hade inte heller vana att läsa och svara på den typen av upphandlingar, ytterligare ett möjligt hinder.

Ytterligare ett hinder för verksamheten är att de organisationer och återanvändningsaktörer man idag jobbar med är kostnadsmässigt hårt pressade, samtidigt som det är resurskrävande att inspektera alla inkommande varor från ÅVC.

6.4 De Kringwinkel i Flandern, Belgien

De Kringwinkel är ett socialt icke-vinstdrivande företag med fokus på återanvändning och anställning av personer som befinner sig utanför den arbetsmarknaden. All vinst återinvesteras i verksamheten. Företaget startades under slutet på 80-talet i Flandern, Belgien när fler och fler second hand-butiker startades med olika drivkrafter, bland annat för att sysselsätta människor, tillgodose konsumenter med miljövänliga produkter eller att erbjuda begagnade produkter till människor som vanligtvis inte hade råd att köpa nytt. År 1994 startades ett nätverk mellan de olika second hand-butikerna, s.k. Kringwinkels, som idag slagits ihop till en organisation som samordnas nationellt.

6.4.1 Affärsmodell

Fem anställda arbetar i organisationen på nationell nivå. Syftet med dessa är att förbättra modellen och utbilda människor som vill arbeta med återanvändning. På nationell nivå samlar och sprider de bästa praxis samt är kommunikationsansvariga. De ger också support till den som ska starta ett Kringwinkelcentra.

Totalt har de 5500 anställda i Flanders varav 80 procent är anställda genom sociala arbetsmarknadsprogram med 35 – 65 procents subvention från staten. Det kan också handla om arbetslösa som behöver jobb för att inte riskera att förlora ersättning från staten. Denna anställningsform kan man ha i upp till 18 månader innan personalen behöver hitta jobb i den vanliga arbetsmarknaden. Många av de anställda är utlandsfödda som får en chans att komma in i arbetsmarknaden och lära sig språket.

De Kringwinkel tar emot och hämtar utan kostnad saker som folk inte längre har användning för, sorterar och reparerar och säljer det på nytt. Cirka 50 procent av de insamlade produkterna säljs till en andra användare. Förutom att sortera produkterna så förbereds de även för återanvändning genom t.ex. rengöring och en del remake är också en del av verksamheten. De Kringwinkel erbjuder även flytthjälp eller rensning och städning i dödsbon där produkter tas emot för återanvändning. Detta är en uppskattad och växande del av verksamheten. De Kringwinkel arbetar också med ombyggnationer av kontor med hjälp av återanvänt material t.ex. golv och möbler till nya restauranger och caféer.

6.4.2 Samarbeten med återanvändningsaktörer

En stor framgångsfaktor för organisationen har varit det regionala styrets roll. För varje region i Flandern skapades service-områden per Kringwinkelcenter. Avtal slöts sedan mellan kommunerna och De Kringwinkel. De får betalt för hanteringen likt andra avfallshanterare men överenskommelserna är lite olika utformade. Totalt finns 30 serviceområden med varsitt Kringwinkelcenter och totalt 135 butiker. De Kringwinkel Antwerp samlar t.ex. in 8000 ton produkter per år som fördelas till områdets åtta butiker.

Figur 21. Sortering på ett Kringwinkelcenter. Foto: Mark Demesmaecker

Hur insamlingen är utformad beror på de lokala förhållandena. I vissa kommuner finns containrar placerade i återvinningscentralerna där besökare kan lämna in produkter för återanvändning till De Kringwinkel. I andra kommuner finns dessa containrar i närheten av återvinningscentralerna.

6.4.3 Kostnader och intäkter

Den huvudsakliga intäkten kommer från second hand-butikerna, drygt 50 miljoner euro per år. Ytterligare cirka 35 miljoner euro kommer från den service som erbjuds, framförallt flytt- och städhjälp, samt försäljningen av material till materialåtervinning såsom elektrisk och elektronisk utrustning som inte lämpar sig för återanvändning. Ersättning från kommunerna för avfallshantering är en mindre intäkt. Subventionerad arbetskraft räknar de inte som en intäkt.

Den största kostnaden utgörs av personalkostnader, särskilt eftersom subventioneringen för att anställa personer som befinner sig långt från arbetsmarknaden minskar. Samtidigt växer De Kringwinkel och de behöver hitta nya tillvägagångssätt att fortsätta växa med mindre personal med subventionerad lön.

En annan kostnad utgörs av lagerutrymmen. Här försöker De Kringwinkel hitta lager i mindre kostsamma områden ibland långt från sorteringscentra och butik. Lagerkostnaden kan på så sätt hållas nere men å andra sidan ökar transportkostnaderna.

6.4.4 Hinder och möjligheter

Det huvudsakliga hindret för verksamheten är att få tillräckligt med medarbetare vars löner är subventionerade eftersom detta är den huvudsakliga kostnaden. Statliga mål för ökad återanvändning och färre sociala anställningar krockar med varandra. Subventionerna minskar och De Kringwinkel har åtagit sig målet att uppnå sju kg återanvändning per person och år till 2022. Här menar De Kringwinkel att myndigheterna behöver samarbeta mera. De menar att potentialen för att uppnå målen finns, men det krävs också rätt förutsättningar.

Ett annat hinder är att hitta tillräckligt många lastbilschaufförer till verksamheten. Eftersom medarbetare måste söka jobb på den reguljära arbetsmarknaden efter 18 månader kan de inte behålla sina chaufförer och det är svårt att ständigt hitta nya.

6.5 Lokala goda exempel

Flera initiativ med anknytning till återanvändning finns i Lund och dess närområde. Två redogörs för här.

6.5.1 VA SYD, ReTuren

Syftet med ReTuren i Lindängen i Malmö var att sprida kunskap om hur livslängden på olika ägodelar kan förlängas genom t.ex. lagning. Man skapade bland annat ett nätverk för samarbete med återanvändningsaktörer, organisationer i området, skolor, bibliotek och organiserade workshops för allmänheten i hur man lagar cyklar, elektronik, möbler och textil. Projekt finansieras ursprungligen via avfallstaxan samt med bidrag från VINNOVA. I den bemannade ReTuren kunde man också kostnadsfritt lämna sitt avfall, inklusive farligt avfall.

Figur 22. Varor utanför ReTuren. Foto: Malmö stad

I projektets senare fas, med syfte att göra ReTuren till en mer integrerad mötesplats med café och möjlighet att även lämna grovavfall var VA SYD, kulturförvaltningen, SYSÄV och fyra fastighetsägare finansiärer. VA SYD har uppskattat att besökare tillsammans sparat cirka en miljon kronor på att återanvända istället för att köpa nytt.

Framgångsfaktorer i projektet var att starkt involvera medborgare samt att det skapades ett välfungerande nätverk mellan relevanta aktörer. Däremot var det svårt att få en övergripande gemensam strategi, då bolag och förvaltningar inte får politiska uppdrag som gör att arbete och åtgärder kan finansieras med skattepengar.

I slutet på 2016 fattades beslut om att Returen skulle läggas ner med motiveringen att resurserna inte var tillräckliga för att fortsätta bedriva verksamheten trots att den hade engagerat många och tagits emot väl.

6.5.2 FixaTill, återanvändningsbutik i Lund

Återanvändningsbutiken FixaTill i Linero Torg i Lund öppnade mars 2016 med målet att minska avfallet, öka motivationen att återanvända och reparera samt att förstärka de boendes trivsel. Projektet initierades av Lunds Renhållningsverk och medfinansieras av LKF med bakgrund i att minska resursförbrukningen och avfallsmängderna.

Figur 23. Syverkstad, inlämnade glas och verktyg hos FixaTill. Foto: Framtid.nu

På FixaTill kan man laga, reparera och uppgradera sina saker, bland annat har man möjligheten att sy, måla om och snickra och man kan även lämna ifrån sig saker man inte längre behöver. Lämnar man föremål får man poäng som man sedan kan använda för att "köpa" något annat.

FixaTill anordnar även föreläsningar och workshops i hur man kan laga sina saker, t.ex. elprylar, kläder och cyklar. Till driften av butiken krävs två personer och det finns även ett litet kafé i anslutning.

Under 2017 ska projektet utvärderas och beroende på resultat eventuellt förlängas. En nackdel är att det samlas in mer saker än vad butiken gör sig av med. LKF har också upplevt ekonomin och brist på mätbarhet som hinder.

7 Tänkbar utformning av hubben – resultat från workshops

Två workshops arrangerades under förstudien. Under den första samlade LRV de second hand-aktörer som intervjuats tidigare för att gemensamt diskutera fram konkreta förslag på vilka olika tjänster som kan finnas i en hubb för återanvändning. Genom att fokusera på konkreta förslag framkom hinder och möjligheter för de olika organisationerna att själva delta i en framtida hubb.

Den andra workshopen var med tjänstemän på LRV, SYSAV och VA SYD för att diskutera förstudiens resultat och möjligheter för framtiden.

Tillsammans användes de två tillfällena för att förankra idéer och stärka relationer mellan de olika parterna.

7.1 Second hand-aktörer

Nedan redovisas de förslag som arbetades fram av gruppen.

7.1.1 Från hushåll till ÅVC, butik eller hubb

Transport kan som idag utföras av privatpersoner, men fördelar finns med organiserad fastighetsnära hämtning. Hämtning skulle kunna utföras av antingen LRV eller av annan organisation. Exempel på intressanta artiklar är möbler. Det är en tjänst second hand-aktörerna utför idag, men det utgör en betydande kostnad. I större skala kan hämtningen bli mer kostnadseffektiv. Den effektiviseringen kan leda till att mindre material lämnades in direkt till butiker. Då är det förstås viktigt att en insamling via hubb genererar mer säljbara produkter än idag.

En annan aspekt är det fysiska mötet vid inlämning, något välgörenhetsorganisationerna jobbar mycket med idag. Det är en social dimension som bör beaktas där möjligheten att få ett tack är viktigt. Mottagandet ska vara proffsigt, men även varmt och välkomnande.

En tänkbar inriktning är att den insamling till butik som second hand-aktörerna gör idag skulle kunna utföras av kommunen. Sannolikt skulle det leda till en mer effektiv logistik tack vara större flöden. Insamlingen idag är kostsam för välgörenhetsorganisationerna och innebär att sortering måste ske i befintliga lokaler, där även mycket avfall uppstår vilket ger följdkostnader. Skulle istället allt insamlat material föras till en hubb för sortering sparar välgörenhetsorganisationerna både in på transporter och sorteringsyta i butikerna. En nackdel är att välgörenhetsorganisationerna idag har en van kundkrets och stort förtroende bland invånarna. Den sociala interaktionen mellan givare och mottagare är viktig vid hämtning i människors hem, liksom varsam hantering vid flytt. Det skulle vara en ny typ av tjänst från kommunen och kräva en mer finkänslig service än att tömma avfallskärl.

En annan tänkbar inriktning är att välgörenheternas insamling från hushåll fortsätter, men leveransen sker till en hubb istället för till butik. Precis som ovan frigörs det sorteringsyta i butik och avfallsflöden som uppstår vid sortering behöver inte en ytterligare transport. Potentialen att

optimera transporter är mindre än om kommunen skulle sköta transporten själv, men eftersom välgörenhetsorganisationerna har starka varumärken på området kanske tjänsten utnyttjas av invånarna i större utsträckning om deras bilar och personal syns. Invånarna är vana att ringa dem när de vill få värdefulla, men skrymmande saker bortforslade.

7.1.2 Förberedelse för återanvändning på hubb

Oavsett om en hubb ligger i anslutning till ÅVC eller ej kommer en stor del av insamlingen ske på ÅVC. Vikten av ett personligt möte vid inlämning betonades. Det kan behövas hjälp att bedöma värdet av de produkter besökare har med på ÅVC. Många gånger ser inte besökaren värdet i saker och tänker slänga dem och andra gånger behöver de förklaras för sig att det tyvärr inte finns möjlighet att sälja produkter av vissa typer eller i visst skick. Att en första sortering sker vid mottagandet kan effektivisera efterföljande sortering, men å andra sidan har välgörenhetsorganisationer idag svårt att tack nej till gåvor för att inte stöta sig med den som skänker. Även om vissa varor tas emot som inte går att sälja bör sortering ske innan produkterna lämnar ÅVC:n och utföras av kunnig personal.

7.1.3 Sortering

Efter en första sortering kan varorna genomgå en noggrannare sortering och kontroll på en hubb. Välgörenhetsorganisationerna ser fördelar med att sorteringen sker direkt där istället för i butikerna. Det frigör butiksyta och butikspersonal, vilket är viktigt då hög försäljning är främsta målet. Det här kan vara en bra plats för arbetsträning och integrationsjobb, precis som i butikernas sortering idag. Dock är det viktigt med både arbetsledare och specialistkompetens eftersom det tar lång tid att bli en riktigt duktig sorterare. Rekrytering av bra arbetsledare och specialister kan vara en utmaning. En för hög personalomsättning är därför inte bra.

Sorteringen på en hubb bör kunna utföras i kommunal regi, men med ett personalutbyte med de second hand-butiker som tar emot materialet. Kontinuerlig kontakt mellan försäljning och sortering är viktig. Sorteringskompetens skulle gå att upphandla från välgörenhetsorganisationer.

7.1.4 Reparation

Varor som inte behöver någon bearbetning eller service utgör sannolikt huvudflödet. Förmodligen är det även där intäkterna finns, så fungerar den mesta second hand idag. Övrigt material kan dock repareras, säljas efter demontering eller säljas i befintligt skick. Alla tre av dessa flöden har gemensamt att de sannolikt inte är lönsamma. De är personalintensiva och skrymmande samtidigt som marknaderna kan vara begränsade. Men även detta kan vara en bra plats för arbetsträning och integrationsjobb, eller i form av utbildning. Av ekonomiska skäl är det förmodligen nödvändigt. Skapandet av arbetsplatser är kanske den största nyttan, då mängden som återanvänds kommer vara relativt låg och värdeökningen liten.

De produkttyper med störst potential att fixas till bedöms spontant som möbler, kläder och elektronik, förutsatt att rätt kompetenser går att finna. Hantverkskunnig personal kan exempelvis vara nyanlända som mottagit utbildning i hantverk och språk. Exempel på arbetsuppgifter är sanering av möbler och omklädsel av stolssitsar.

En idé om verkstad som en del av en hubb diskuterades. Förutom reparation kan demontering för att få fram reservdelar eller beslag vara en möjlig syssla. Förutsatt att tillräcklig yta erbjuds kan det även vara möjligt att sälja produkter i befintligt skick för att repareras av kund. Med ökad volym ökar förutsättningarna att göra dessa aktiviteter effektiva. Det kommer även vara enklare att sälja om utbudet är mer förutsägbart för kund, genom att det finns ett kontinuerligt flöde av de flesta produkter. Reparationsverksamheten bör därför vara lokaliserad i anslutning till en återvinningscentral och eventuellt med intransporter från fler ÅVC eller direkt från fastighetsnära insamling. En del produkter, såsom omklädda möbler, kommer att få ett högt marknadsvärde och kan kanske säljas i befintliga butiker. Men mycket av försäljningen bör ske i direkt anslutning till hubben eller i separat butik.

Även drift av verkstad bör kunna utföras i kommunal regi, men med ett personalutbyte med de second hand-butiker som tar emot materialet. Kontinuerlig kontakt eftersträvas för att matcha utbud och efterfrågan. Att göra någon ekonomisk vinst på verksamheten sågs som svår.

Reparation i befintliga butiker är ett annat alternativ. De produkter de jobbar med skulle i så fall vara andra än vid reparation i hubb. Fördelarna med till exempel sömnadstjänster i butik skulle vara att kunderna kan få sina köp modifierade direkt, såsom att sy upp byxor eller sy in en kavaj. Det skulle alltså vara ett sätt att öka tillgängligheten till produkter som redan idag samlas in, snarare än att jobba med idag outnyttjade flöden.

Rent organisatoriskt skulle reparationstjänst i butik behöva ligga hos någon annan än välgörenhetsorganisationerna då dessa endast är momsbefriande så länge de säljer varor. Att upplåta plats i butiken för detta är dock möjligt.

7.1.5 Transport till butik eller annan användning

Bästa försäljningskanalerna, som dessutom ger störst intäkter att investera i bistånd, är befintliga butiker utspridda i staden. Produkter i säljbart skick från sortering på hubben bör därför transporteras ut till second hand-aktörernas butiker, till exempel med egen lastbil. Med större inflöde av produkter i gott skick skulle sannolikt öka försäljningen och därmed återanvändningen. Möjligheter att sälja saker av lägre kvalitet i butikerna är dock ingen lockande idé. Förslaget är därför att innehållet i butikerna inte ändras från dagens situation, men att mindre sorteringsbehov på plats leder till fler kvadratmeter till försäljning.

Samarbete med fler organisationer än de som har butiker är en god idé, till exempel uthyrare av begagnade möbler. En hubb för sortering och reparation sågs även som en bra grund för att bygga upp olika uthyrningsverksamheter.

7.1.6 Allmänt om ekonomi

Det är i nuläget svårt att se var lönsamheten ligger. Det behövs en provperiod och möjlighet att ändra affärsmodeller. Det är svårt att bedriva diskussionen kring vem som ska betala, då det är oklart var pengarna finns. För att samarbete i hubb ska bli intressant krävs förmodligen att kommunen står för åtminstone en del av personal och transportkostnaderna, vilken ersättning kommunen sedan kan få blir en förhandlingsfråga. Det är också oklart om målet med modellen är att de samarbetande parterna ska gå med vinst eller vara ej vinstgivande.

7.2 Sysav och VA SYD

Nedan redovisas de punkter som diskuterades i gruppen.

7.2.1 Möjligheter

Det sågs som positivt att utnyttja befintlig infrastruktur, ÅVC:er för insamling och second hand-affärer för försäljning. De är välkända av befolkningen. Att finna nya marknader för avsättning av begagnade varor är viktigt, inte bara att öka insamlingen. Second hand-aktörerna kan begagnatmarknaden bättre än kommunerna. En hubb kan även inspirera entreprenörer och ge dem tillgång till varor. En hubb kan då vara en plattform för förändrad och ökande återanvändning.

Det är inte nödvändigt att utveckla ÅVC till Återvinningshubb. Hubb och ÅVC kan samexistera och komplettera varandra.

Hubben kan transportera insamlade varor till geografiska områden där de enklare blir sålda. Genom att utnyttja att marknaderna är olika på olika platser i landet kan den totala försäljningen öka. Det kan vara värt att bara köra saker mellan olika bostadsområden i Malmö eller mellan olika städer, vilket vissa second hand-aktörer gör redan idag.

7.2.2 Hinder

På en ÅVC kan det bli ett stort inflöde, men utflödet kommer vara litet. Sorteringen kommer vara arbetsintensiv, liksom samordningen med mottagare.

Det finns en risk att lagren blir för stora om man inte vet att de varor som tas emot är attraktiva på marknaden. Ska en hubb hålla lager åt butiker kan kostnaderna bli stora. Om en hyra för lageryta till hubbens intressenter tas ut bör denna inte kunna överstiga marknadsmässig hyra. Det är tveksamt om inkomsterna ifrån denna modell är höga nog. Kringwinkel har både lager och butik, alltså intäkt och kostnad. Att dela på dessa två kan vara riskabelt ur ekonomisk synvinkel.

Det befaras att konsumenters betalningsvilja för restaurerade möbler är låg, vilket inte gör reparation lönsamt.

Sammanfattningsvis blir det en fråga om hur stora ekonomiska förluster en hubb kan ha, kostnader som faller på taxekollektivet. Det kan vara okej att gå med förlust, om verksamheten bedrivs i ett gott syfte. Sysselsättning är ett sådant syfte.

Relationer mellan olika välgörenhetsorganisationer kan se olika ut, men vara känsliga i vissa fall. På Gastelyckan har till exempel välgörenhetsorganisationerna en vecka var Hubbens ägare måste bestämma förutsättningarna för samarbete.

Det finns en risk för att uppköpare 'ligger på låset' och köper upp varor ifrån återbrukshubben för vidareförsäljning på till exempel Blocket, medan de mindre attraktiva varorna blir kvar till andra kunder. Det är inte givet att detta bör motverkas, men bör tas i beaktning. Samarbetspartners kommer inte kunna handplockas, varpå det finns en risk för oseriösa partners. Med det sagt är det en fördel att ge entreprenörer tillgång till material.

7.2.3 Förslag på framtida aktiviteter

Sysav och VA SYD kommer att jobba vidare inom bland annat Vinnova-projektet *Delad energi dubbel energi* där planering av en tredje ÅVC i Malmö ingår. LRV bör kunna samverka med de projektparterna. I projektet kommer bland annat aktörer för att ta emot varor kartläggas. Det behöver kartläggas vilka olika marknader som finns geografiskt.

Det finns möjligheter att börja utvecklingen mot hubb i projektform, där olika delar av den tänkta verksamheten testas. Det går till exempel att starta projekt som enbart gäller transport, sortering eller mottagning på ÅVC. Det kan vara ett sätt för de olika verksamheterna att lära sig samarbeta och bygga upp nödvändiga kompetenser.

- Att prova transport av varor från ÅVC eller hushåll (till exempel dödsbon) är tänkbart. Det går även att sänka deras avfallskostnader om returtransporter till ÅVC ingår.
- VÄlgörenheters transport från hushållen skulle kunna gå till centralt lager för sortering.
- Det bör utredas hur en neutral mottagande organisation bör jobba, alltså en insamling till flera försäljare. En mer aktiv mottagning är ett måste, men det kostar en del.

Norra hamnens ÅVC i Malmö är naturlig för tester. Malmös tredje ÅVC ska byggas och Gastelyckan ÅVC ska flyttas, vilket skapar möjligheter att testa nya koncept.

Det är möjligt att börja med enstaka produkttyper, för att med tiden utöka antalet. Förslag var cyklar eller vitvaror. Det går enkelt att börja med ny skyltning och sedan hitta aktörer för mottagande. Dock kan det vara svårt att hitta verksamheter som kan ta emot de stora volymer som inkommer till ÅVC.

8 Slutsatser och rekommendationer

I den här förstudien har möjligheterna till en ökad återanvändning från Lunds ÅVC:er undersökts ur flera synvinklar.

- Genom plockanalyser har avfallet som lämnats undersökts för att få en bild av hur stor andel av produkterna som lämnas som är lämpade för återanvändning.
- Juridiska förutsättningar för samarbete mellan aktörer inom återanvändning har undersökts.
- Genom intervjuer och workshops med lokala intressenter har viljan och möjligheter till samarbeten utretts.
- Ett antal goda exempel har studerats för att belysa helt olika sätt att bygga upp storskalig återanvändning.

Tillsammans ger det ett omfattande material som belyser hinder och möjligheter för att bygga upp en återbrukshubb, en verksamhet som knyter ihop kommunens insamling på ÅVC med kommunens infrastruktur för återanvändning.

Potential för ökad återanvändning

Det är svårt att beräkna vilka mängder av olika produkttyper som går att återvända från ÅVC baserat på ett fåtal plockanalyser, men det kan konstateras att en betydande del av det avfall som idag materialåtervinns eller förbränns skulle ha ett värde på begagnatmarknader.

Betydande mängder återanvändbara produkter har hittats vid plockanalyser trots att bägge undersökta ÅVC:erna erbjuder inlämning till ideella second hand-aktörer. Det finns därför stora möjligheter att effektivisera den insamlingen. Räkneexempel visar på möjligheter till flerfaldigt större insamling.

Stora delar av de produkter som bedömdes vara kommersiellt återanvändbara var av typer där begagnatmarknader är mindre utvecklade än för exempelvis kläder. Sett till vilka produkter som hittades verkar det finnas stora möjligheter till nya marknader för framförallt byggprodukter och liknande, men även möbler och husgeråd.

Juridiska förutsättningar

Diskussioner med LRV och lokala intressenter har visat på flera osäkerheter gällande lagstiftning. I den här rapporten kan flera farhågor och funderingar avskrivas, då de inte är relevanta för den verksamhet som är tänkt att bedrivas i en återbrukshubb. Frågor om ägande, försäljning och moms på ideell second hand är dock avgörande för hubbens utformning.

En kommun har full rådighet att behandla avfall de samlar in på lämpligaste sätt, till exempel genom "förberedelse för återanvändning" genom "kontroll, rengöring eller reparation". Bedömningen i denna rapport är att även försäljning kan vara juridiskt möjligt, genom undantag i reglerna kring offentlig säljverksamhet eller genom att hävda "anknytningskompetens" enligt kommunallagen. Det rör sig dock om tolkningar och är inte juridiskt prövade.

Förberedelse för återanvändning får taxefinansieras. Hur affären sedan ser ut emellan kommun och privata aktörer påverkar juridiken kring samverkan. En skiljelinje är vem som betalar och för vad:

- Kommunen skänker insamlade produkter till privata aktörer. Det kan ses som otillåtet individuellt stöd till näringsidkare, transparent urvalsprocess bland aktörer behövs och åtminstone hyra eller liknande bör betalas.
- Kommunen betalar privata aktörer för att ta emot insamlade produkter. Det kommunen egentligen betalar för kan vara förberedelse för återanvändning. Det är tillhandahållande av tjänst till kommunen och måste i så fall upphandlas.
- Kommunen säljer insamlade produkter till privata aktörer. Upphandling eller urval bland aktörer behövs formellt inte om försäljning sker till marknadspris. De privata aktörerna kan betala per produkt eller för att få tillgång till insamlat material. Det andra fallet liknar uppgörelsen om hyra av mark och urvalsprocess är nödvändig. Likaså kan försäljning till ett pris under marknadsvärde ses som otillåtet individuellt stöd till näringsidkare. En annan viktig aspekt är att ideell second hand är momsbefriad då de handlar med "skänkta begagnade varor", varpå de sannolikt inte är intresserade av en sådan modell.

Vilka regler som gäller beror alltså på hur samarbetet ser ut. Det verkar dock vara oundvikligt att en öppen urvalsprocess sker. Partners till hubben kommer vara tvungna att betala för tjänsten, vilket kan skrämja bort en del, men samtidigt göra att taxekollektivet betalar mindre.

Lokala återanvändningsaktörer

Engagemanget i Lund finns framförallt hos de ideella second hand-aktörerna. Något försök att nå sociala företag eller företag med cirkulära affärsmodeller gjordes dock inte. I en senare fas är det möjligt att uppmuntra entreprenörer till att starta företag i anslutning till hubben. Det kan mycket väl finnas fler potentiella samarbetspartners än de som kontaktas inom förstudien.

Det finns ett intresse bland ideella second hand-aktörer att testa att lägga över delar av sorteringsarbetet på en samordnande part, en hubb, för att frigöra butiksytta och personal till försäljning. Även transporttjänster efterfrågas då det idag utgör en stor kostnad för dessa organisationer. Att effektivt organisera insamling och distribution av produkter för återanvändning sågs som en lämplig roll för kommunen. Potentialen att öka återanvändningen genom utökad reparation av produkter sågs som låg eftersom kostnader för personal och utrymme befaras vara stora jämfört med värdet som skapas.

Positiva signaler har mottagits från andra intressenter om framtida samarbete, till exempel utbildning, design och bostadsbolag. Dessa idéer har dock varit mindre konkreta eller bara gällt vissa specifika material. Det är förstås naturligt då de idag inte hanterar samma mängder som de större second hand-aktörerna. Det kan finnas flera kompletterande verksamheter till en hubb som har andra mål än att sälja så mycket begagnade produkter som möjligt, men för att engagera dessa bör ett mer konkret erbjudande om samarbete presenteras.

Att skapa arbetstillfällen för dem som har svårt att komma in på arbetsmarknaden ses som en självklar del av hubben. Både Socialförvaltningen och Arbetsförmedlingen i Lund ser mycket positivt på initiativet. Socialförvaltningen saknar dock pengar för att aktivt delta i hubben, utan kan bara bistå med placering av sina klienter. Arbetsförmedlingen är tillmötesgående, men har små möjligheter att samarbeta närmre med en återbrukshubb än något annat företag som behöver arbetskraft.

Goda exempel

De fyra goda exemplen från Sverige och Belgien visar att storskalig återanvändning går att organisera på helt olika sätt och med olika partners. ReTuna och Växjö återbruksby är snarlikt

organiserade, men har attraherat helt olika samarbetsorganisationer, framförallt småföretag respektive välgörenhetsorganisationer och sociala företag. I bägge fallen har det varit svårt att nå kostnadsneutralitet, hyrorna subventioneras åtminstone de första åren. Roslagstulls återbruk hyr inte ut lokaler utan har upphandlat hämtning av inlämnat avfall och kan genom den kräva hög återanvändningsgrad. De Kringwinkel är betydligt mer storskaligt och skapar effektiv återanvändning, men skapar till skillnad från välgörenhetsorganisationer inget överskott från verksamheten.

I alla fyra fall har det varit en krokig väg från idé till verklighet. Det har varit lätt att underskatta kostnader för lokaler och personal. Det verkar vara en god idé att prova sig fram med olika aktörer och vara beredd på att lägga till eller ta bort delar av verksamheten.

Rekommendationer

- Några definitiva svar kan inte ges om juridiska förutsättningar, men det rekommenderas att kommunen väljer en tolkning och är konsekvent i utformandet av verksamheten. Rapportförfattarna rekommenderar även att ta hjälp från upphandlingsmyndigheten eller specialiserade jurister för att kontrollera att den valda modellen lever upp till de lagkrav som finns.
- Hubben bör utformas så att det främst är förberedelse för återanvändning som genomförs. Återanvändning utan föregående behandling eller andra tjänster ligger utanför kommunens kompetens, men är tillåten i undantagsfall, när de sker i naturlig anknytning till lagstadgad kompetens.
- Klargör ansvar för varor som lämnas vidare av kommunen till återförsäljare samt upplys köpare om att varor säljs i befintligt skick, för att minska risk för reklamationer och skadeståndskrav. Ska någon form av reparation genomföras måste verksamheten vara beredd att ta större ansvar för varornas kvalitet.
- Inled samarbete med lokala second hand-aktörer, både potential samt vilja finns. Med kommande flytt av Gastelyckan ÅVC samt projektet *Delad energi dubbel energi* ligger ett samarbete rätt i tiden. Det går att börja med enskilda tjänster som gemensam transport, sortering eller mottagning i projektform.
- Förbättra insamlingen till återanvändning. Många kommersiellt gångbara produkter slängs i onödan. Inlämningen bör vara lättillgänglig och bemannad av serviceinriktad personal.
- Flera aktörer bör ges tillgång till insamlade produkter genom samarbete med kommunen. Plockanalyser visar att det finns många olika typer av återanvändbara produkter och därmed krävs flera olika marknader för avsättning, från kläder till byggmaterial. Dessutom ska de ha kapacitet att ta hand om det stora inflödet, så att inte för mycket sorteras bort i inlämningen.
- Fler än bara befintliga second hand-aktörer i Lund bör bjudas in, nyetableringar och entreprenörer bör uppmuntras. Erfarenheter från ReTuna och Växjö återbruksby visar att entreprenörer kan vara svåra att finna samt behöva hyresreduktioner, men det öppnar för möjligheter att ta hand om nya produkttyper.

9 Fortsatt läsning

Vissa av rapporterna som använts inom projektet kan vara extra intressanta att ta del av, de listas nedan.

- Avfall Sverige (2015). *Avfall Sverige guide nr. 16. Redovisning för den kommunala avfallsbranschen. Rekommendationer för intäkts-, investerings- och särredovisning.*
- Avfall Sverige (2017). *Avtalsmall angående upplåtelse av mark för insamling av produkter för återanvändning, november 2017*
- Avfall Sverige (2018). *Avfall Sverige Guide nr. 9. Juridiska förutsättningar för förebyggande och återanvändning i korthet. Under revidering*
- Avfall Sverige (2017). *Översiktlig information om och erfarenheter från kommunernas återbruk. Rapport 2017:14.*
- Kretslopp och Vatten, Göteborgs stad (2017). *Återanvänd i Göteborgs Stad – Juridisk vägledning.*
- Statens offentliga utredningar (2017). *Från Värdekedja till värdecykel – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi. Betänkande av Utredningen Cirkulär ekonomi. SOU 2017:22*
- Finansdepartementet (2015). *Skattefrihet för ideell second hand-försäljning.*
- Konsumentverket. (2017) *Inventering av kommunernas arbete för hållbar konsumtion. Rapport 2017:8*
- Växjö kommun, Macken och VÖFAB (2015). *Projektrapport för planeringsprojektet Växjö Återbruksby "Ett centrum för Återbruk och Cirkulär Ekonomi". Med delfinansiering från VINNOVA.*

